

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

◆ ΔΥΣΠΙΣΤΟΣ ΑΛΛΑ ΠΙΣΤΟΣ (Γ.Β.Μ.)	129
◆ Η «ΙΑΤΡΙΚΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ» ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΤΟΥ ΙΑΤΡΟΥ (Μιχ. Θ. Μηλίγκου)	131
◆ 29 ΜΑΪΟΥ 1453: Ο ΕΠΙΛΟΓΟΣ (Βασ. Κ. Σταθάκη)	136
◆ Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ (ΑΛΕΞ. ΓΚΙΑΛΑΣ) (Νικ. Θ. 'Αρβανίτη)	140
◆ ΠΑΣΧΑΛΙΝΟ (Ποίημα Γ. Βερίτη)	144
◆ ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΙΑ (Α. Γιαμβριά)	145
◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΣΤΑΥΡΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ (Πανοριμίτη)	151
◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη)	152
◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. 'Επικοινωνίας τής Χ.Ε.Ε.)	154
◆ ΜΙΚΡΟ ΕΛΕΓΕΙΟ ΣΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ Γ. ΒΕΡΙΤΗ (Ποίημα Στ. Μπολέτσι)	156
◆ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΛΛΗΝΔΡΑΣ - ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΡΟΛΗΣ (Φιλολάου Δ. Δημητρίου)	157
◆ ΣΑΛΟΣ (Διήγημα Γ.Δ. Κούβελα)	158

ΕΤΟΣ 71οv

ΜΑΪΟΣ 2008

ΑΡΙΘ. 691

€ 1,20

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Έπιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 71ov

ΜΑΪΟΣ 2008

Άριθ. 691

ΔΥΣΠΙΣΤΟΣ ΑΛΛΑ ΠΙΣΤΟΣ

Τὸν εἶπαν σκεπτικιστὴ, δύσπιστο, ἀπαιτητικὸ ἐρευνητὴ. "Ὅλα αὐτὰ θὰ μποροῦσαν νὰ κατολογοισθοῦν στὸν Θωμᾶ, ποὺ ζητᾶει ἀπτὲς ἀποδείξεις γιὰ νὰ πιστέψῃ. "Ὁμως ὁ Θωμᾶς δὲν εἶναι ἄπιστος. Δὲν μένει πεισματικὰ στὴν ἀπιστία. Δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν θέλουν νὰ πιστέψουν, γι' αὐτὸ καὶ ἐπιστρατεύουν προφάσεις καὶ δικαιολογίες γιὰ νὰ στηρίξουν τὴν ἄρνηση καὶ ἀπιστία τους. Ὁ Θωμᾶς θέλει νὰ δῇ, νὰ ψηλαφήσῃ γιὰ νὰ πιστέψῃ. Φαίνεται ἐπίμονος στὴ προσωρινή του ἔστω ἄρνηση. Δὲν δέχεται εὐκολὰ τὶς διαβεβαιώσεις τῶν χαρούμενων μαθητῶν γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ θείου Διδασκάλου. Ὁ Θωμᾶς θέλει ὁ ἴδιος νὰ δῇ. Καὶ ὄχι μόνον νὰ δῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ ψηλαφήσῃ. Νὰ ἔχῃ προσωπικὴ ἐμπειρία καὶ μὲ ὅλες τὶς αἰσθήσεις του. Ὅπωςδὴποτε, ὅσο δικαιολογημένη καὶ ἂν θεωρηθῇ, δὲν παύει νὰ εἶναι ὑπερβολικὴ ἢ ἀπαίτησή του. Ἐκεῖνο ποὺ τὸν σώζει καὶ τὸν διαφοροποιεῖ ἀπὸ ἄλλους εἶναι ἡ καλὴ του καρδιά καὶ ἡ ἀγαθὴ του διάθεση. Οἱ ἀμφιβολίες του, οἱ ἀντιρροήσεις, οἱ ἐπιφυλάξεις του δὲν πηγάζουν ἀπὸ καρδιά ἀμφίβολη. Στὴ σκέψη του βρῖσκεται ὅλος ὁ προβληματισμός. Θετικιστὴ, θὰ τὸν ἔλεγαν. Ρεαλιστὴ, θὰ τὸν χαρακτῆριζαν πολλοὶ καὶ στίς μέρες μας.

Ἡ ἀγνή ὅμως καὶ εἰλικρινὴς διάθεσή του στο τέλος θριαμβεύει. Τὰ ἀγνὰ ἐλατήριά του τὸν σπρώχνουν σὲ συγκινητικὴ ὁμολογία πίστεως. Μόλις δεῖ, δὲν πολυπραγμονεῖ. Δὲν ἀμφισβητεῖ. Προχωρεῖ πέρα ἀπὸ τὰ βλεπόμενα στὰ μὴ βλεπόμενα. Ὁ δύσπιστος γίνεται ὑπόδειγμα πίστεως. Ἐκφράζει ὄχι μιὰ ἀπλὴ καὶ ἀβασάνιστη πίστη. Ξεπετάγεται αὐθόρμητα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του μιὰ ἀκλόνητη πεποίθηση, μιὰ ἀληθινὴ ἀναγνώριση. Βλέπει τὸν Διδάσκαλο καὶ ἀναγνωρίζει τὴ θεότητά Του. Καὶ τὴν διακηρύττει ἀνεπιφύλακτα: «Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου». Καὶ ἔχει ἰδιαίτερη σημασία, ὅταν μιὰ τέτοια ὁμολογία βγαίνει ἀπὸ δύσκολα χεῖλη. Ἡ καλὴ καὶ ἀγνή καρδιά τοῦ Θωμᾶ, ἡ αὐθόρμητη καὶ ἀνυπόκριτη, ἔκανε τὸν ἅγιον Κύριλλο Ἀλεξανδρείας νὰ δικαιολογῇ τὴ δύσπιστία του: «*Νομίζω, ἔγραφε, ὅτι ἡ προσωρινὴ ὀλιγοπιστία τοῦ Θωμᾶ ἦταν στὸ σχέδιο τῆς μεγάλης ἀγάπης καὶ οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ ἄρῃ τὶς δικές μας ἐπιφυλάξεις καὶ μαζί μὲ τὸν δύσπιστο μαθητὴ νὰ πιστεύουμε τοῦ λοιποῦ χωρὶς ἐνδοιασμούς...*».

Ἔτσι εἶναι. Τὸ πρόβλημα τῆς πίστεως δὲν εἶναι θεωρητικὸ. Δὲν εἶναι τρόπος συ-

ζητήσεως. Είναι τρόπος υπάρξεως. Δεν υπάρχει πρόβλημα Θεοῦ για τὸν καλοπίστο εἰρευνητή. Ὑπάρχει πρόβλημα ἀνθρώπου, δηλαδή πρόβλημα καρδιάς, ἐλευθερίας ἀπὸ πάθη. Πέρα ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ, ὑπάρχει ἡ ἀναγνώριση τοῦ Θεοῦ. Νὰ ἀναγνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν Θεὸ ὡς τὸ ἀπόλυτο ἀγαθὸ, τὸν ρυθμιστὴ τῆς ζωῆς του. Ἐδῶ βρίσκεται ἡ δυσκολία, τὸ μεγάλο πρόβλημα τοῦ ἀθεϊσμοῦ χθὲς καὶ σήμερα. Ἡ πεισματικὴ ἐμμονὴ στὴν ἀπιστία ἔχει ἄλλοι τὴν αἰτία της. Στὸ ὑπερτροφικὸ ἐγώ. Ἀπὸ τὴ στιγμή πού τὸ ἐγώ, ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ ὑπερηφάνεια θεοποιούνται, δὲν ὑπάρχει θέση γιὰ τὸν Θεό.

Ὁ ἐγωϊστὴς δὲν ἀναγνωρίζει καμιὰ θεότητα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ δική του αὐθεντία. «Δὲν ὑπάρχει Θεός, γιατί ἂν ὑπῆρχε θὰ ἤμουν ἐγώ» διεκήρυττε μὲ πολὺ κομπασμὸ ὁ Νίτσε. Γι' αὐτὸ εἶχε δικίον ἐκεῖνος πού εἶπε, πὼς «οἱ πεποιθήσεις μας δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἱστορία τῆς καρδιάς μας». Ὅταν ἡ καρδιά εἶναι καθαρὴ, τότε ἀνοίγεται μὲ παιδικὴ ἀπλότητα στὰ μηνύματα τοῦ οὐρανοῦ. Ὅταν ὅμως ἡ καρδιά ἀσφικτιᾷ ἀπὸ τὶς ἀναθυμιάσεις τῶν παθῶν, τότε δὲν ἔχουμε ἓνα ἀπλὸ προβληματισμὸ. Ἔχουμε σκοτισμὸ ἐμπαθοῦς ψυχῆς, ἀπρόσφορης ὄχι μόνον στὶς θεῖες ἐλλάμψεις, ἀλλὰ καὶ στὶς φυσικὲς ἀποκαλύψεις, στὶς καθημερινὲς ἐπισκέψεις τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Θεὸς ἀσφαλῶς δὲν ἄφησε τὸν ἑαυτό Του «ἀμάρτυρον», ἄγνωστον, χωρὶς μαρτυρίες - ἀποδείξεις. Γιὰ ὅσους ἔχουν μάτια ἀθόλωτα ἀπὸ πάθη «τὰ ἀόρατα

αὐτοῦ (τοῦ Θεοῦ) ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται» (Πράξ. ιδ' 17). Ἀλλὰ ἡ πίστη δὲν εἶναι ἀπλῶς αὐτὸ πού φαίνεται. Εἶναι ἡ ἀναγωγή, ἡ μεταφορὰ μας, σ' αὐτὸ πού δὲν φαίνεται. Αὐτὸ ἀκριβῶς πού ἔκανε ὁ Θωμᾶς: Ἔβλεπε τὸν «τύπον» καὶ πίστευε στὴν οὐσία, στὸν Κύριο καὶ Θεό του. Καὶ τὸ διακήρυξε ἀνεπιφύλακτα. Δὲν ἔμεινε δύσπιστος. Ἡ συγκατάβαση τοῦ Κυρίου τὸν ἀνέδασε στὶς κορυφές τῆς πρὸ βαθιᾶς πίστεως. «Φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε καὶ ἴδε τὰς χειράς μου, καὶ φέρε τὴν χειρὰ σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός» (Ἰωάν. κ' 27).

Ἡ συγκατάβαση αὐτὴ τοῦ Κυρίου δὲν σταμάτησε στὸν Θωμᾶ. Ἐπαναλαμβάνεται σὲ κάθε ἐποχῇ. Χωρὶς δυστυχῶς νὰ βρίσκῃ πάντοτε τὴν ἀνάλογη ἀνταπόκριση. Ὅπως δὲν εὗρισκε ἀνταπόκριση καὶ στοὺς σκληρόκαρδους γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους πού ἔβλεπαν καὶ δὲν ἤθελαν νὰ δοῦν καὶ νὰ πιστέψουν. Ἔλα καὶ σήμερα νὰ δῆς καὶ νὰ ψηλαφήσῃς τὸ θαῦμα τῆς Ἀναστάσεώς μου, νὰ δῆς πόσες ψυχὲς ἀνίστανται καθημερινῶς ἀπὸ τὴ νάρκωση τῶν παθῶν, ἀπὸ τὴ νέκρωση τῆς ἁμαρτίας μὲ τὴν πίστη τους σὲ μένα τὸν ἀρχηγὸ τῆς ζωῆς καὶ νικητὴ τοῦ θανάτου, ἐπαναλαμβάνει ὁ Κύριος καὶ σήμερα. Ἔλα καὶ σήμερα νὰ ἀκούσῃς καὶ νὰ δῆς πραγματοποιούμενη τὴν παρήγορη καὶ ἐνισχυτικὴ διακήρυξή μου: «Ἐγενόμεν νεκρός, καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, καὶ ἔχω τὰς κλεῖς τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἄδου» (Ἀποκ. α' 18). Μὴ γίνου, λοιπόν, ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός».

Γ. Β. Μ.

Η «ΙΑΤΡΙΚΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ» ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΤΟΥ ΙΑΤΡΟΥ¹

*«Τὸ ἐπίκεντρο τοῦ Εὐαγγελίου
δὲν εἶναι μιὰ διδαχὴ, ἀλλὰ ἓνα
πρόσωπο, ἓνα ὄν πού ὑποφέρει»*

Paul Tournier

Διαβάσουμε στην Ἁγία Γραφή: «*Κύριος ἔδωκεν ἀνθρώποις ἐπιστήμην ἐνδοξάζεσθαι ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ*» (Σοφ. Σειράχ, λη' β). Κατὰ τὸν ἀείμνηστον Ἰωάννη Κολιτσάρα, λόγιο θεολόγο, τὸ ρητὸ αὐτὸ ἀναφέρεται στὴν ἰατρικὴ ἐπιστῆμη καὶ τέχνη ὑψηλῆς ἀποστολῆς, τὴν «*πασέων τεχνέων ἐπιφανεστάτην*», κατὰ τὸν Ἱπποκράτην, τὴν ἀσκήση τῆς ὁποίας ὁ Χριστιανισμὸς «*μάρκαρε*» μὲ τὴ θυσιαστικὴ ἀρετὴ τῆς ἀ γ ἄ π ης πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ Μ. Βασίλειος γράφει: «*Πᾶσι τοῖς τὴν ἰατρικὴν μειοῦσι, φιλανθρωπία τὸ ἐπιτήδευμα*». Ἀσκῶ ἰατρικὴν, φιλῶ - ἀγαπῶ τὸν ἄνθρωπο, χωρὶς σκοπιμότητες, χωρὶς ὑπολογισμοὺς «*χωρὶς τὴν προσδοκίαν ἀνταλλάγματος*»².

Ἡ ἰατρικὴ, τελευταίως, περνᾷ «*κρίση τῆς ταυτότητάς της*». Ὑπάρχει κατακραυγὴ τῆς κοινωνίας διεθνῶς καὶ αὐτὴ εἶναι πλέον ἔντονη στὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τὸν ἀείμνηστο καθηγητὴ Κ. Γαρδία «*ἡ κατάσταση αὐτὴ δημιουργεῖ χάσμα μεταξὺ τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς ἰατρικῆς κοινότητος, γεγονός τὸ ὁποῖο δὲν συμφέρει οὔτε τὸ γιατρό, οὔτε τὴν κοινωνία*». Ἀσφαλῶς ἡ κατακραυγὴ αὐτὴ δὲν ἀποτελεῖ... «*γενικὴ ἀπόλυτο*», εἶναι ὅμως ἐνδεικτικὴ τῆς ἀνάγκης γιὰ αὐτοκριτικὴ τοῦ Ἰατρικοῦ Σώματος.

Ἄς δοῦμε τι συμβαίνει ἀκριβῶς.

Ἡ ἰατρικὴ, σήμερα, ἀποδίδει μὲν, ἐπαρκῶς, ὡς ἐπιστῆμη καὶ τέχνη, ὄχι ὅμως ὡς «*ὕπηρεσία πρὸς τὸν ἄνθρωπον*», ὡς πλήρης θεραπεία τῆς ὅλης ψυχοσωματικῆς ὑποστάσεώς του.

Ἡ ἰατρικὴ τεχνολογία ἔχει «*μαγέψει*» τὸ γιατρό, ὁ ὁποῖος ἔχοντας τὴν πρώτη θέση τῆς στίς ἐνεργειές του, κατὰ τὸν καθηγητὴ κ. Δ. Μπονίκο, «*ἔχει συμβάλλει, σημαντικὰ, στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀπανθρωπιστικοῦ χαρακτῆρα τῆς σύγχρονης ἰατρικῆς*». Ὁ σύγχρονος τεχνοκράτης γιατρὸς δὲν ἀγγίζει, κυριολεκτικὰ καὶ μεταφορικὰ, τὸν ἀσθενῆ καί... «*δὲν ξέρει οὔτε τι χρῶμα ἔχουν τὰ μάτια του, διότι δὲν τόν... βλέπει ἀπὸ κοντὰ*»(!), κατὰ τὸν καθηγητὴ κ. Ε. Βορίδη.

Ὁ ἄκρατος ἐπαγγελματισμὸς, ἡ λατρεία τοῦ τεχνολογικοῦ καταναλωτισμοῦ, οἱ ἐκρηκτικὲς διοικητικὲς ἐξελίξεις, σκανδαλίζουν τὴν κοινὴ γνώμη καὶ κάνουν τὸν ἄνθρωπο νὰ αισθάνεται, ὅτι ἡ ἰατρικὴ, ὅπως ἀσκεῖται σήμερα, φθάνει σὲ σημεῖο «*ἀσκήσεως ἐξουσίας στὴν περιοχὴ τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀτόμου*», ἀποδέκτου ὑγείας καὶ λειτουργοῦ ὑγείας. Δίδεται ἔτσι ἀφορμὴ σὰ διάφορα Μ.Μ.Ε., ἔντυπα καὶ ἠλεκτρονικὰ, νὰ κάνουν λόγο «*γιὰ θλιβερὸ κατάντημα τῆς ἰατρικῆς, ἡ ὁποία χάνει -σιγά -σιγά- τὴν ἐπαφή της μὲ τὸν ἄνθρωπο*».

Ὅντως ἡ κρίση στὸ Ἱπποκρατικὸ λειτουργημὰ ὀφείλεται στὴν ἀπολυτοποίηση τῆς Τεχνο-ιατρικῆς, στὴν ἐμπορευματοποίηση τοῦ ἐπαγγέλματος, ἀκόμη καὶ αὐτῆς τῆς ἰατρικῆς γνώσεως, καὶ ἐρεῦνης, κατὰ τὸν καθηγητὴ κ. Φώτη Παυλάτο. Εἶναι ἀνάγκη, συμπληρώνει ὁ Παυλάτος νὰ ὀρίσουμε τὴν «*Ἰαση*» ὡς Τέχνη, ὅπως τὴν καθόρισε ὁ Ἱπποκράτης καὶ ὄχι νὰ τὴ θεωροῦμε ὡς μιὰ ἐφαρμοσμένη ἐπιστημονικὴ μεθοδολογία,

όπου ο συγκεκριμένος άρρωστος, ως άτομο, ως ανθρώπινο πλάσμα εξαφανίζεται τελείως. Το «Σύνδρομο Ίπποκρατικής Άνεπαρκείας» χρήζει θεραπείας ταχείας και ριζικής!

«Τό θεραπεύειν άνεγνωρίσθη, άνέκαθεν, ως πρᾶξις ιερά και δέον, ές αεί, να επιτελείται μετά προσηλώσεως προς την ανωτάτην ήθικήν», έγραφε ο άείμνηστος Μαρίνος Γερουλάνος, καθηγητής Χειρουργικής, άκαδημαϊκός και πρόεδρος της Χριστιανικής Ένώσεως Έπιστημόνων (ΧΕΕ), κατά την δεκαετίαν 1948 - 1958.

Άπο τη δεκαετία του '40, ή ιατρική είχε αρχίσει να μιλάει για «άσθενείς» και όχι για «άσθένειες». Άπο την Ψυχοσωματική Ιατρική προχώρησε τη σκέψη της βαθύτερα και μίλησε για «ιατρική του Προσώπου» (Ι. τ. Π.) -*Médecine de la Personne*», όρος ο οποίος θεμελιώθηκε από τον Έλβετο παθολόγο ιατρό, *Paul Tournier* (Πώλ Τουρνιέ).

Ο όρος αυτός, νέος στην ιατρική γραμματολογία, δεν έσήμαινε μιá καινούργια «ειδικότητα», αλλά προσδιόριζε μιá μορφή ή άσκήσεως της ιατρικής, μορφή ή όποια βασίζει το έργο της σε καθαρά άνθρωπολογική αντίληψη και το περιβάλλει με δάση την έννοια του ανθρώπινου προσώπου, μιá οντότητα πνευματική, μοναδική, άνεπανάληπτη, για κάθε άτομο.

Στόν άνθρωπο - Π ρ ο σ ω π ο - ή ιατρική δεν έξαντλεί το ενδιαφέρον της, διαγνωστικώς και θεραπευτικώς, σε ό,τι άφορᾶ μόνο στο σώμα, αλλά προχωρεί περισσότερο βαθειά, έξετάζει όχι μόνο «τι είδους άσθένεια έχει ο άρρωστος, αλλά τι είδους άνθρωπος είναι ο άσθενής αυτός», όπως άκριβώς έλεγε ο Ίπποκράτης.

Η όλική (*holistic* - όλιστική)³ θεώρηση του ανθρώπου, από τον *Tournier*, έχει τις ρίζες της στο «άνθρώπινον όλον» του Ίπποκράτους και του Γαληνού, αλλά είναι πολύ έμποτισμένη και με την χριστιανική άνθρωπολογία, κατά την όποια κάθε αν-

θρώπος είναι «Πρόσωπο», δηλαδή «είκόνα Θεού». Σήμερα, με σύγχρονη όρολογία, μπορούμε να πούμε, ότι κάθε άνθρωπος είναι «κ λ ω ν ο ς» του Θεού, Δημιουργού του.

Στήν Ι.τ.Π. μπορούμε να ισχυριστούμε, ότι ή ιατρική τεχνολογία (άπαραίτητη συνεργάτις της ιατρικής έπιστήμης) «άποκτᾶ τά ούσιαστικά του όνόματός της, Τέχνη - Λόγος, ούσιαστικά που της λείπουν». Η Ι.τ.Π. είναι έμψυχος, ή τεχνο-ιατρική μοιάζει έφαρμογή άψυχης μηχανής.

Κοινός τόπος σήμερα, ότι ή νόσος δεν όφείλεται, άποκλειστικώς, σε μικρόδιο ή σε ιό, σε ένζυματική ή ήλεκτρολυτική διαταραχή, σε έκφυλιστική ή κακοήθη διεργασία, που μόνο με κάποιο φάρμακο ή κάποιο έργαλείο μπορεί να άντιμετωπισθεϊ άποτελεσματικώς.

Η νόσος, ιδιαίτερα του συγχρόνου άνθρώπου, συσχετίζεται, σημαντικώτατα, και με τη νοοτροπία και βιοτροπία του, με τά ψυχοκοινωνικά προβλήματα της ζωής του (*P. Tournier*), με την άπληστία και τον ύλοζωισμό του (Σ. Μαρκέτος), με την όσημέραι άπάμβλυνση του θρησκευτικού συναισθήματος και άπορρύθμιση της ζωής του (Ε. Βορίδης).

Ο Πλάτων, ο οποίος άσχολήθηκε με τά θεωρητικά της ιατρικής, είχε έκφράσει την άποψη, ότι ο «τρόπος της ζωής» (*lifestyle*) του άτομου, άποτελεί άποφασιστικό παράγοντα για τη κατάσταση της υγείας του.

Σήμερα είναι παραδεκτό, ότι και ή πνευματική αντίληψη του άτομου, για τη ζωή του, έχει μεγάλη σημασία, τόσο για την κατάσταση της υγείας, όσο και για την έκβαση της νόσου. Κατά τον άείμνηστο Γ, Μερικά, καθηγητή παθολογίας και άκαδημαϊκό, «ή διεγερσις και άφύπνισις, πνευματικών στοιχείων της άνθρωπίνης φύσεως κάνουν πλέον άποτελεσματική την θεραπείαν μιās νόσου».

Η Ι.τ.Π., συνεπώς, δεν ένεργεί ως μηχανή του σώματος, αλλά ως έπιστήμη και τέχνη, που θεραπεύει ανθρώπινο πλάσμα. Δεν έξαντλείται στο βιολογικό και

ψυχολογικό επίπεδο του ατόμου, αλλά θεραπεύει όλο κληρο τον άνθρωπο: σωματικά, ψυχικά, πνευματικά, κοινωνικά. Στην Ι.τ.Π. είναι απαραίτητη μιὰ «ώρισμένη στάση» του γιατροῦ.

Στὴν ἄσκηση τῆς ἀληθινῆς, ἀνθρώπινης ἰατρικῆς, βασικὸ ρόλο ἔχει τὸ πρότυπο - Πρόσωπο τοῦ γιατροῦ-. Τοῦ γιατροῦ, ποὺ διατηρεῖ μέσα του τὸ «ἀρχέτυπο» τοῦ θεραπευτοῦ.

Αἰσθάνεται ὁ γιατρός ὡς «ιεροουργός» καὶ ὄχι ὡς «παραγωγός ὑπηρεσιῶν ὑγείας» μὲ ἐμπορικὲς συναλλαγές. Ὑπηρετεῖ τὸν ἄνθρωπο, προθύμως καὶ ἐπαρκῶς, ὄχι λόγω διατάξεων νομικῶν ἢ κανονισμῶν δεοντολογίας, ἀλλὰ ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Πάντα κυριαρχεῖ μέσα του ἡ «ἐνταση» γιὰ τὴν μέριμνα καὶ τὴν πολλαπλὴ φροντίδα τοῦ ἀσθενοῦς, χωρὶς νὰ αισθάνεται, ὅτι αὐτὰ τὸν ἐμποδίζουν στὴν ἐπιστημονικὴ του πρόοδο, ὅπως πιστεύει ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ὁ καθηγητῆς κ. Γ. Δαῖκος. Τὸ πρότυπο τοῦ γιατροῦ, κατὰ τὸν κ. Δαῖκο, εἶναι «ὁ ἐπιστήμων ἐρευνητῆς τῆς λειτουργίας τοῦ ὄργανισμοῦ καὶ τῆς γνώσεως τῆς περιοχῆς τῆς νόσου, ἀλλὰ καὶ ὁ ἔχων ἐπίγνωσιν τῶν γενικῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς τοῦ ἀσθενοῦς. Εἶναι ὁ ἀριστος ἐπιστήμων καὶ τεχνοκράτης, ἀλλὰ καὶ ὁ στοχαστῆς». Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὸν Γαληνό, «ὄστις ἄν, ἀληθῆς ἰατρός ἢ, πάντως οὗτός ἐστι καὶ φιλόσοφος». Ὁ Ἴπποκράτης ἐφθασε καὶ στὸν ὑπερβολικὸ χαρακτηρισμὸ ἐνὸς «ἀριστου» γιατροῦ. «Ἰατρός φιλόσοφος ἰσόθεος»!

Στὶς μέρες μας, δυστυχῶς, ἀκοῦμε προσβλητικὰς φωνὰς γιὰ τοὺς γιατροὺς, ὄχι πάντα ἄδικες, ἀλλὰ πάντως ὑπερβολικῆς⁴. Ὅμως, θέλω νὰ πιστεύω, ὅτι οἱ περισσότεροὶ γιατροὶ (ἐπώνυμοι καὶ μὴ) κρατοῦν τὸν ὄρκό τους, τὸ κῦρος τους, τὴν ὑψηλὴν ιδέα τῆς ἀποστολῆς τους. Ἀγαποῦν εὐλικρινὰ τοὺς ἀσθενεῖς τους, «ἐνδιαφέρονται περισσότερο γιὰ τὸ καλὸ τους ὄνομα καὶ λιγότερο γιὰ τὸ οἰκονομικὸ τους ὄφελος», αὐτὸ

ποὺ πρέσβευε καὶ ὁ Ἴπποκράτης. Πρόκειται γιὰ τοὺς γιατροὺς αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι «παρ' ὄλες τὶς ἀντιλεγόμενες γνώμες, θεωροῦνται ἀπὸ τὸ λαό, οἱ πῶς ὑπολογιζόμενοι συνάνθρωποι· εἶναι οἱ πιθανοί, εἴτε οἱ ἀναγνωριζόμενοι σωτῆρες τῶν ἀρρώστων, μετὰ τὸ Θεὸ (Δ. Λουκάτος).

Ἡ κοινωνία θὰ πρέπει νὰ μιλάει, δυνατὰ καὶ ἐπαινετικά, γι' αὐτοὺς τοὺς γιατροὺς. Νὰ δείχνει τὴν ἀγάπη της καὶ νὰ ἀποδίδει τὴν τιμὴ ποὺ τοὺς ἀνίκει, διότι «ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων» (Ἰλιάς, Α514) καὶ διότι «ἰητρὸς ἐπ' ἄλλοτρίοισι ξυμφορῆσιν, ἰδίας καρποῦται λύπας» κατὰ τὸν Ἴπποκράτην.

Πάντως ἡ δυσάρεστη εἰκόνα κάποιων γιατρῶν πρέπει νὰ διορθωθεῖ. Πρέπει νὰ πάψει νὰ κατηγορεῖται ἡ ἰατρικὴ ἐξ αἰτίας τους, νὰ λέγεται, ὅτι «ἡ ἰατρικὴ εἶναι ἓνα ὑψηλὰ ἀμοιόδομον ἐπάγγελμα», ὅτι «ἡ ἰατρικὴ ἐπιστῆμη εἶναι ἀπρόσωπη» ὅτι εἶναι ἡ ἐπιστῆμη, ἡ ὁποία χάνει, σιγά - σιγά, τὴν ἐπαφή της μὲ τὸν ἄνθρωπο. Ἐχει, πάντως, εὐστοχα ἐπισημανθεῖ, ὅτι «ἡ ἠθικὴ τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος, ὡς συνόλου, βασίζεται στὴν ἠθικὴ συμπεριφορὰ τῶν μελῶν τοῦ Ἰατρικοῦ Σώματος.

Ἡ ΧΕΕ ἀπὸ τὴν ἴδρυσή της, στήριξε θέσεις γιὰ μιὰ ἀνθρώπινη ἰατρικὴ καὶ πρόβαλε, ἔντονα, τὴν Ι.τ.Π. στὸ Περιοδικὸ «Ἀκτίνες», μὲ ἄρθρα Ἑλλήνων καὶ ξένων ἰατρῶν, ἰδιαίτερα μὲ ἄρθρα τοῦ ἴδιου τοῦ *Paul Tournier*. Διοργάνωσε «ἰατρικὲς Ἡμερίδες» μὲ ἀκαδημαϊκοὺς καὶ καθηγητὲς Πανεπιστημίου καὶ διατηρεῖ, μέχρι σήμερα, τὸν Κύκλο Ἰατρῶν, οἱ ὁποῖοι μελετοῦν διάφορα θέματα, ὑποστηρίζοντας τὴν ἄποψη τοῦ *Tournier*, γιὰ ἀνάγκη ἀνακαινίσεως τῆς ἰατρικῆς πᾶνω σὲ χριστιανικὲς βάσεις.

Ἡ Ι.τ.Π. βρῆκε ἀπὸ τὴν ἰατρικὴν τὴν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν, στὸ Νοσοκομεῖο, στὸ Πανεπιστήμιο, στοὺς Ἀσφαλιστικοὺς Ὄργανισμοὺς Ὑγείας, στὸν ἰδιωτικὸ τομέα. Στέκομαι, μὲ σεβασμὸ στοὺς πρωτεργάτες

της Ι.τ.Π., στην Πατρίδα μας, Μέλη της ΧΕΕ: Μ. Γερούλανος, Δ. Χαρακόπος, Α. Καραντώνης, Α. Ασιπώτης, Σ. Χατζηδάκης, Δ. Περίδης. Ιδιαίτερα, πρέπει να αναφερθώ στον καθηγητή κ. Γ. Δαΐκο, ο οποίος συστηματικά παρουσίασε, δίδαξε και μέχρι σήμερα υποστηρίζει αυτή την «φιλόανθρωπη» ιατρική.

Αν, σήμερα, υπάρχει στον τόπο μας ιατρική «που δέν ενδιαφέρεται μόνο για την επιβίωση του ανθρώπου, αλλά νοιάζεται και για την ποιότητα της ζωής του», αν σήμερα υπάρχουν γιατροί, «που πιστεύουν στην αξία, το μυστήριο και την αξιοπρέπεια του ασθενούς», πιστεύω ότι τούτο οφείλεται και στην 70χρονη προσπάθεια της ΧΕΕ, ή όποια κήρυξε, ότι τὸ ἔργο τοῦ γιατροῦ πρέπει νὰ εἶναι ἀποστολή στην ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου.

Σήμερα διώνουμε σὲ «ἀλλοιώτικες» μέρες, βρισκόμαστε στὸ ἐκπληκτικό, ιδιαίτερα ἀπὸ βιοϊατρικῆς ἐξελίξεως, ἔτος 2007.

Ἐξελίξεις οἱ ὁποῖες φθάνουν μὲ πυραυλικὴ ταχύτητα καὶ προσητεύουν ἀσύλληπτα πράγματα. Δείχνουν μεγάλες δυνατότητες τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ. Τὸ ρητὸ «Κύριος ἔδωκεν ἀνθρώποις ἐπιστῆμην ἐνδοξάδεσθαι ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ», ὄλο καὶ περισσότερο θὰ βρῆσκει ἐπιβεβαίωση, τόσο γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, ὅσο καὶ γιὰ τὴν καλύτερη ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Μέσα σὲ ἓνα ἀνάλογο κλίμα, ὁ ἐρευνητὴς κινδυνεύει νὰ καταληφθεῖ ἀπὸ «ἀσυμμάζευτη ἔπαρση», ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία ὅτι εἶναι πλέον ὁ κυβερνήτης τοῦ ἀνθρώπινου μορίου καὶ τῆς ὑλικῆς φύσεως. Αὐτὸς ὁ ἐπιστήμων, ἂν δὲν πιστεύει «στὴ σχέση τῶν ἰστῶν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ πνεῦμα» (Α. Carrel), τότε ἀναμένονται ἀπρόβλεπτες δυσάρεστες συνέπειες, γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἀσφαλῶς τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπιστῆμης καὶ τῆς ἐρευνας, οὔτε μποροῦμε, οὔτε πρέπει νὰ

τὴ σταματήσουμε. Μποροῦμε ὅμως καὶ ὀφείλομε νὰ τὴν ἐλέγχουμε. Κατὰ τὸ Γάλλο γενετιστὴ *J. Lejeune* «χρειάζεται νὰ ξέρομε κάτι, ποῦ θὰ καθοδηγεῖ τὴν ἐπιστημονικὴ δύναμη, γιὰ τὸ εἶναι καλὸ καὶ τι εἶναι κακὸ στὴν ἐρευνα καὶ τὶς ἐφαρμογές της». Ὁ ἐρευνητὴς ἐπιβάλλεται νὰ γνωρίζει καὶ νὰ ἀναγνωρίζει τὸ ἀκρότατο ὄριο τῆς ἐρεύνης καὶ τὸ ἀσύλληπτο καὶ ὅτι θὰ ὑφίσταται ἔλεγχον. Κατὰ τὸν Μητροπολίτην Μεσογαίας κ. Νικόλαον, «στὴν τεχνολογία τῆς εὐφυΐας, ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ δώσει τὴν θέση τῆς τεχνολογίας τῆς συνέσεως».

Τὰ παραπάνω ἐρωτήματα, ἀπορίες, προβλήματα, κ.λ.π. ἀνάγκασαν τοὺς ἐπιστήμονες νὰ δημιουργήσουν τὸν κλάδο τῆς Βιοηθικῆς. Στὴν Ὁρθόδοξη ἀνθρωπολογία μιλοῦν γιὰ Βιοθεολογία, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἔχει λόγον. Γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη ἀνθρωπολογία, σὲ ὅτι ἀφορᾷ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἰσχύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι «εἰκόνα Θεοῦ» καὶ εἶναι προορισμένος γιὰ ὁμοίωση καὶ ἔνωση μὲ τὸ Θεό. Σήμερα ἀφθονοῦν οἱ μελέτες καὶ οἱ θέσεις τῆς Βιοηθικῆς, ὄχι ἀπλῶς ἀπὸ χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας, ἀλλὰ καὶ, ιδιαιτέρως, ἀπὸ ἀπόψεως Ὁρθόδοξης χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκπαίδευση καὶ τὴν ἀσκήση τῆς ιατρικῆς.

Θὰ ἤθελα νὰ κλείσω τὸ κείμενο μὲ κάποιες ἀξιόλογες ἐπισημάνσεις τοῦ καθηγητοῦ Παθολογίας, στὸ Πανεπιστήμιο Κρήτης, κ. Δ. Μπούμπα:

«Συχνὰ ἀναρωτιέμαι, μήπως, στὴ σύγχρονη Ἑλλάδα, παρεμποδίζουμε -ἂν δὲν ἀπαγορεύουμε- τὸ Θεὸ νὰ ἀκολουθήσει τὸν πάσχοντα συνάνθρωπό μας στὰ νοσοκομεῖα καὶ τὰ ἰατρεῖα μας.

Χρειάζεται ἰσορροπὴ χρήση ἰατρικῆς καὶ ἐμπιστοσύνης στὴ θεϊκὴ δύναμη καὶ χάρι. Ὁ ἀσθενὴς καλλιεργεῖται νὰ ὑπομένει καὶ νὰ προσεύχεται γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ γιατρό του καὶ τὸ νοσηλευτὴ του.

Ἄνησυχῶ, ἐπίσης, διότι στὴ χώρα μας πληθαίνουν οἱ φωνές γιὰ πλήρη αὐτονομία

των ανθρώπων στη λήψη αποφάσεων σε βασικά βιοηθικά ερωτήματα, χωρίς προηγούμενη άσκηση στην τήρηση του θελήματος του Θεού.

Η Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀποφεύγει νὰ τοποθετῆται ἀπέναντι τῶν βιοηθικῶν ζητημάτων μὲ ἀκαμπτους κανόνες, ἀλλὰ διατυπώνει ἓνα γενικὸ πλαίσιο ἀρχῶν, μὴ λησμονῶντας τὴν ἀκρίβεια καὶ ταυτόχρονα ἐφαρμοζόντας τὴν οἰκονομία».

Οἱ νέοι ἐπιστήμονες καὶ ἐρευνητές, σὺς ἐπιστήμες Ὑγείας καλοῦνται νὰ παρακολουθοῦν, νὰ μελετοῦν, νὰ προβάλλουν καὶ νὰ ἐφαρμοζοῦν «ἀνθρώπινη ἰατρικὴ» μὲ δάση τίς θέσεις τῆς «Ἰατρικῆς τοῦ Προσώπου», ἢ ὅποια δὲν ἐξομοιώνεται μὲ ξερὴ ἐπιστήμη καὶ ἀπλὸ ἐπάγγελμα.

Δρ. ΜΙΧΑΛΗΣ Θ. ΜΗΛΙΓΚΟΣ Καρδιολόγος

Ὑποσημειώσεις:

1. Εἰσήγησις εἰς τὴν διημερίδα τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῶν 70 χρόνων ἀπὸ τὴν ἰδρυσὴ τῆς.
2. Στὸν προχριστιανικὸ κόσμῳ «ἡ ἀγάπη ἦταν ἀφανὴς ἢ εἶχε ἄλλες διαστάσεις (Π. Τρεμπέλας).
3. Κατὰ τὸν «ἐπαναλατρισμὸ» τῶν λέξεων μας, ὡσοτὸ εἶναι νὰ χρησιμοποιεῖται ἡ ἑλληνικὴ μορφή τῆς λέξεως καὶ ὄχι ἡ ξενικὴ παραφθορά. Ὁλον: ὀλικὸν καὶ ὄχι ὀλιστικόν.
4. Ἐφθασε νὰ ἀκουστῆ, ἀκόμη καὶ σὲ ἐπιζήδειο λόγο, «γὰ τὸ γνωστὸ ἰατρικὸ φακελάκι, ποῦ ἔχει ὑποβαθμίσει τραγικὰ τὸ ἰατρικὸ ἐπάγγελμα!»

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- CARREL A. (1948): Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ὁ ἄγνωστος (Ἐκδ. Κ. Κακουλίδη, Ἀθῆναι).
- ΓΕΡΟΥΛΑΝΟΣ Μ. (1950): Ψυχικαὶ ἐπιδράσεις ὡς νοσογόνος παράγων. (Ἐκδ. Κ. Κακουλίδη, Ἀθῆναι).

- ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ Ν. (1950): Εἰσαγωγὴ στὴν Ἱστορία καὶ Φιλοσοφία τῆς Ἰατρικῆς (Ἀθῆναι)
- ΑΣΠΙΩΤΗΣ Α. (1951): Ἡ ἀρρώστεια καὶ ἡ ψυχὴ. (Ἐκδόσεις «Ἡ ΔΑΜΑΣΚΟΣ»).
- ΜΕΡΙΚΑΣ Γ. (1987): Ὁ σημερινὸς γιαντρός σὲ σύγκριση μὲ τὸν παλιό. (Ἰατρικὴ, 51: 39 - 48).
- ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ Κ. (1989): Ὁ Ἴπποκράτης καὶ ἡ Φιλοσοφία. (Ἀρχεῖα Ἑλληνικῆς Ἰατρικῆς, 6: 104 - 108).
- ΜΗΛΙΓΚΟΣ Μ. (1989): Ὁ Paul Tournier καὶ ἡ Ἰατρικὴ τῆς Προσωπικότητος. (Ἀθῆναι).
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΛΟΣ Δ. (1991): Ἡ ἔννοια τοῦ Προσώπου στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ καὶ ἐλληνοχριστιανικὴ παράδοσι. (Ἀκτίνες, 54: 208 - 222).
- ΔΑΪΚΟΣ Γ. (1995): Τὸ πρότυπο τοῦ γιαντροῦ. (Ἀκτίνες, 58: 186 - 192).
- ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ Ν. (1997): Εἰσβολὴ τῆς Τεχνολογίας! Κρίση τῆς Ἰατρικῆς! Σύγχυση τοῦ ἀνθρώπου! (Ἐκ Πέτρας, Σεπτ. - Ὀκτ. 1342 - 1345, Νοέμβ. - Δεκ. 1379 - 1382).
- ΜΗΛΙΓΚΟΣ Μ. (1997): Ἐθρσκειτικὴ δίωσις καὶ ὑγεία. (Ἀκτίνες, 60: 300 - 307).
- ΓΑΡΔΙΚΑΣ Κ. (1999): Πῶς θὰ ἐκλείψουν οἱ ἀθλιότητες τοῦ ΕΣΥ. (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 21 Αὐγούστου).
- ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Κ. (2000): Δεοντολογία στὴν Ἰατρικὴ. (Ἐνημέρωση τῶν Γιατρῶν, 155: 13 - 16).
- ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ Ι. (2000): Ἐθρσκειά, πνευματικὸτητα καὶ ἰατρικὴ. (Ἰατρικὴ 78(2): 123 - 130).
- ΜΗΛΙΓΚΟΣ Μ. (2000): Ἰατροφιλοσοφικὰ καὶ Ἰατροκοινωνικὰ τοῦ Μ. Βασιλείου. (Ἀκτίνες, 63: 3 - 9).
- ΜΗΛΙΓΚΟΣ Μ. (2001): Ὅταν οἱ γιαντροὶ στοχάζονται... Ἀπὸ τὴν Ἴπποκρατικὴ σκέψη ὡς τὴ γνώση τοῦ γονιδιώματος. (Ἀκτίνες, 64: 41 - 48).
- ΜΗΛΙΓΚΟΣ Μ. (2005): Ὑγεία καὶ νόσος ὑπὸ τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας. (Ἀκτίνες, 68: 291 - 298).
- ΠΑΥΛΑΤΟΣ Φ. (2006): Κρίση στὸ Ἴπποκρατικὸ Λειτουργίημα. (Ἰατρικὴ τοῦ σήμερα, 43: 3).
- ΜΗΛΙΓΚΟΣ Μ. (2006): Paul Tournier. (Ἀκτίνες, 69: 275 - 276).
- ΜΠΟΥΜΠΙΑΣ Δ. (2007): Ὁ ἄνθρωπος εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ἡ σύγχρονη Ἰατρικὴ καὶ ἡ Ὁρθόδοξη ἀνθρωπολογία. (Διάλογοι Καταλλαγῆς, Ἰάν. Φεβ., 917 - 922).

*«Ἡ ὠριμότητα τῆς προσωπικότητος,
ἡ φανέρωσις τῆς ὑπάρξεως, δὲν μποροῦν
νὰ ἀποκτηθοῦν χωρὶς πόνο ἢ τοιῶτάχιστον,
χωρὶς τὴν ἐπικοινωνία μὲ τὸν πάσχοντα».*

Paul Tournier

29 ΜΑΪΟΥ 1453: Ο ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἡ πρώτη περίοδος τῆς μακεδονικῆς δυναστείας (867 - 1025), πού ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Βασίλειον Α΄ ὑπῆρξε πραγματικά λαμπρή, ἀφοῦ οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν Ἀράβων, τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ρώσων στέφθηκαν ἀπὸ ἐπιτυχίες, κυρίως κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Νικηφόρου Φωκά, τοῦ Ἰωάννη Τσιμισκῆ καὶ τοῦ Βασιλείου Β΄. Παράλληλα τὸ νομοθετικὸ ἔργο (Βασιλικά), τὰ διατάγματα κατὰ τῶν μεγαλοκτηματιῶν καὶ ἡ πνευματικὴ ἀναγέννηση συνέβαλαν σὲ μιὰ συνολικὴ ἀναγέννηση. Στὴν δευτέρη ὅμως περίοδο καὶ συγκεκριμένα τὸ ἔτος 1071 ἐπὶ βασιλείας Ρωμανοῦ τοῦ Διογένη ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ὑφίσταται μιὰ πρώτη ρωγμὴ μὲ τὴν ἦττα τῶν βυζαντινῶν στὴ μάχη τοῦ Μαντζικέρτ ἀπὸ τὸν Ἄρη Ἀρανὰν ἀρχηγὸ τῶν Σελτζούκων Τούρκων, γιὰ νὰ ἀνοίξει ἔτσι ὁ δρόμος στὴ διείσδυση καὶ τὴν κατάκτηση ἀπὸ τὰ τουρκικὰ φύλα τοῦ μικρασιατικοῦ χώρου καὶ πέραν τούτου. Μεσολαβοῦν δέβαια οἱ Σταυροφορίες τῶν Δυτικῶν καὶ ἡ κατάκτηση καὶ προσωρινὴ κατοχὴ τῆς Πόλης (1204 - 1261) ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους.

Τὸ 1261 ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Πόλης ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους καὶ ξεκινᾷ ἡ τελευταία δυναστεία τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, ἐκείνη τῶν Παλαιολόγων. Τὰ γεγονότα πού προηγήθηκαν πρὸ τοῦ ἔτους 1261 καθιστοῦν τὸ βυζαντινὸ κράτος ἐξ ἀπόψεως στρατιωτικῆς ἰσχύος σκιά τοῦ ἑαυτοῦ του. Οἱ ἐπιδρομὲς Ἐνετῶν καὶ Γενοικῶν στὸν ἑλλαδικὸν χῶρο καὶ στὴν συνέχεια ἡ κατάκτηση ἐδαφῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 13^{ου} καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 14^{ου} αἰῶνος ἀπὸ τοὺς Ὄθωμανοὺς, πού ἔφθασαν μέχρι τὴν Βυθινία στὴν Μικρὰ Ἀσία καὶ κατέστησαν

τὴν Προύσσα πρωτεύουσα τῶν κτήσεων τῶν ἐμείωσαν σημαντικὰ τὴν ἐδαφικὴ κυριαρχία τοῦ Βυζαντίου. Τὸ ἔτος 1369 νέα ἐξόρμηση στὸν εὐρωπαϊκὸν χῶρον τῶν Τούρκων καθιστᾷ αὐτοὺς κυρίους τῆς Θράκης καὶ καταλαμβάνουν τὴν Ἀδριανούπολη, ἡ ὁποία γίνεται εὐρωπαϊκὴ πρωτεύουσα τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους, ἐνῶ τὸ 1430 ἡ Θεσσαλονίκη καὶ τὰ Ἰωάννινα κατακτῶνται καὶ αὐτὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὑπὸ αὐτὲς τὶς συνθήκες ἡ Βασιλεύουσα πού τραβοῦσε ἄλλοτε κοντὰ τοὺς Ἕλληνες καὶ ξένους καὶ εἶχε φθάσει νὰ ἔχει ἕνα ὁλόκληρο ἑκατομμύριο ἀνθρώπους εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐρημώνεται. Τὸ φοβερὸ αἶσθημα ὅτι ἐγγίζει τὸ τέλος εἶχε κυριεύσει τὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων πρὶν ἀρχίσει ὁ Μωάμεθ τὶς φανερὲς πολεμικὲς προπαρασκευές του καὶ προτοῦ διατάξει τὴν ἀνέγερση τοῦ νέου κάστρου στὸν Βόσπορο. Στὶς ἀρχὲς τοῦ ἔτους 1453 στὴν Κωνσταντινούπολη ὑπολογίζεται ὅτι ζοῦσαν τὸ πολὺ ἑκατὸν ὀγδόντα χιλιάδες ἢ τουλάχιστον ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδες κάτοικοι. Πόσους λοιπὸν μαχίμους -ἔστω καὶ ἀγύμναστους στὰ ὄπλα- μποροῦσε νὰ προσφέρει στὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον ὁ πληθυσμὸς τῆς βασιλίδας τῶν πόλεων στὴν κρίσιμη αὐτὴν ἀναμέτρηση; Τὴν στιγμὴ ἐκείνη πού ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος διαπίστωνε ὅτι ἑπτὰ χιλιάδες ἦταν ὅλοι καὶ ὅλοι οἱ ἄνδρες πού μποροῦσαν νὰ πάρουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ ἀντιπαραταχθοῦν στὶς διακόσιες (κατὰ ἄλλους τετρακόσιες) χιλιάδες τοῦ Μωάμεθ μαρτυρεῖ τὴν κρισιμότητα τῆς καταστάσεως. Οἱ διακόσιοι πολεμιστὲς πού ἔφερε μαζί του ὁ Ἰσίδωρος, ἐκπρόσωπος τῆς Ἁγίας Ἐδρας καὶ οἱ ἑπτακόσιοι γενοβέζοι τοῦ Ἰουστινιάνη ὑπῆρξαν μιὰ ἀνακούφιση

για τούς πολιορκημένους προκειμένου να καλύψουν τὸ μεγάλο κενό. Ἐξ ἄλλου ὁ στόλος ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντιπαραταχθεῖ στὰ τετρακόσια ἢ ἔστω στὰ τριακόσια πενήντα πολεμικὰ πλοῖα τοῦ Μωάμεθ ἀπαρτιζόταν ἀπὸ εἴκοσι ἕξ μονάχα πλοῖα.

Κατ' ἀρχὴν οἱ κατακτητὲς Τοῦρκοι, ποὺ προετοιμάζονταν γιὰ πόλεμο μιλοῦν ἀδιάκοπα γιὰ εἰρήνη, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ἀκόμη ἔτοιμοι. Ὁ Μωάμεθ ἀμέσως μόλις ἀνέβηκε στὸν θρόνο ὑποδέχεται τοὺς πρεσβευτὲς τοῦ Κωνσταντίνου μὲ τὰ πιὸ ἐγκάρδια καθησυχαστικὰ λόγια. Ὁρκίζεται ἐπίσημα καὶ μπροστὰ σὲ μάρτυρες στὸν Ἀλλάχ καὶ στὸν προφήτη του, στοὺς ἀγγέλους καὶ στὸ Κοράνιο ὅτι θὰ σεβασθεῖ κατὰ γράμμα τὶς συμφωνίες ποὺ ὑπέγραψε μὲ τὸν αὐτοκράτορα. Ὑστερα ὅμως ἀφοῦ διακήρυξε ἀρκετὰ τὶς εἰρηνικὲς του προθέσεις, προκάλεσε τὸν πόλεμο μὲ μία δυναμικὴ ἐνέργεια.

Ἔως ὅτου οἱ Τοῦρκοι κατεῖχαν μόνον τὴν ἀσιατικὴ ἀκτὴ τοῦ Βοσπόρου τὰ βυζαντινὰ καράβια μποροῦσαν νὰ διασχίσουν τὸ στενὸ καὶ νὰ ἐφοδιάζονται ἀνεμπόδιστα ἀπὸ τὶς σιταποθήκες τους στὴν Μαύρη Θάλασσα. Ὁ Μωάμεθ χωρὶς νὰ κάνει τὸν κόπο νὰ ἐπινοήσῃ μία δικαιολογία κλείνει τὸ πέρασμα μὲ ἓνα φρούριο στὴν ἀπέναντι ὄχθη. Ὁ Σουλτάνος διηύθυνε προσωπικὰ τὶς ἐργασίες, ἐνῶ τὸ Βυζάντιο, ἀνίσχυρο, βλέπει, κατὰ παράβαση κάθε δικαίου καὶ κάθε συμφωνίας, πὼς χάνει τὴν διέξοδο πρὸς τὴν Μαύρη Θάλασσα. Σὲ λίγο τὰ πρῶτα βυζαντινὰ καράβια τὰ ὁποῖα ἐπεχείρησαν νὰ περάσουν, βομβαρδίστηκαν ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς χωρὶς νὰ ἔχει κηρυχθεῖ πόλεμος. Παράλληλα ὁ Μωάμεθ καλεῖ σὲ γενικὴ ἐπιστράτευση ὅλους τοὺς ἱκανοὺς ἄνδρες γιὰ πόλεμο καὶ στὶς 5 Ἀπριλίου 1453 μία ἀπέραντη ὀθωμανικὴ στρατιὰ πλημμυρίζει ξαφνικὰ τὴν πεδιάδα τοῦ βυζαντινοῦ σὰν ἀνάθεκτο παλίρροια καὶ σταματᾷ στὰ τείχη τῆς πόλεως.

Ὅλη ἡ δύναμη τῶν βυζαντινῶν βρισκεται στὰ τείχη. Ἀπὸ τὴν παλαιὰ του ἰσχύ μονάχα αὐτὰ ἀπόμειναν σὰν κληρονομιά

μῆς μεγαλειώδους καὶ εὐτυχημένης ἐποχῆς. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος προβλέποντας μελλοντικούς κινδύνους εἶχε περιζώσει τὸ Βυζάντιο μὲ τείχη, τὰ ὁποῖα ἀποτελείωσε καὶ ἐνίσχυσε ἀκόμη περισσότερο ὁ Ἰουστινιανός. Ἀλλὰ τὴν ἀληθινὴ του ὀχύρωση τὸ Βυζάντιον τὴν ὀφείλει στὸν Θεοδόσιο ὁ ὁποῖος ἔχτισε κάτι τείχη ἑπτὰ χιλιόμετρα μῆκος καὶ ποὺ τὰ χορταριασμένα σήμερα ἐρείπιά τους μαρτυροῦν ἀκόμη τὶ τεράστιες ἀμυντικὲς δυνατότητες ἐπαρουσίαζαν. Πολιορκητικὲς μηχανές, μπάλες κανονιῶν καὶ πυροβόλα τελευταίου τύπου δὲν μποροῦσαν νὰ φέρουν κανένα ἀποτέλεσμα μπροστὰ στὰ περήφανα αὐτὰ τείχη. Καμμιά εὐρωπαϊκὴ πόλη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν προστατεύονταν τόσο γερὰ ὅσον ἡ Κωνσταντινούπολη πίσω ἀπὸ τὰ Θεοδοσιανὰ τείχη. Πενήντα ἡμέρες ἀκατάπαυστα συνεχίζονταν οἱ ἐπιθέσεις τῶν πολιορκητῶν. Τὰ μεγάλα κανόνια τοῦ Μωάμεθ χτυποῦν ἀλύπητα τὰ τείχη καὶ τοὺς πύργους τῆς Βασιλεύουσας. Τὸ βαρὺ πυροβολικὸ ἔκανε τότε τὴν ἐμφάνισή του στὴν ἱστορία τοῦ πολέμου καὶ ἡ μονομαχία ἀνάμεσα στὰ χιλιόχρονα τείχη τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ στὰ κανόνια τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ ἔλαβε χώρα τότε.

Πενήντα ἡμέρες συνέχεια ὁ Κωνσταντῖνος εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς Πόλης, τὸ νεῦρο τῆς, ὁ νοῦς. Νύχτα καὶ ἡμέρα γυρίζει ἀκούραστα στὰ τείχη καὶ στὴν πόλη, ἐπιβλέπει παντοῦ, ἐμπυχνᾷ ὅλους, δυναμώνει τοὺς μαχητὲς, δίνει ἐνισχύσεις καὶ ἐλπίδες στὸν ἄμαχο πληθυσμό.

Ὁ σύγχρονος μὲ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἱστορικὸς ὁ Σφραντζῆς ἀναφέρει: «Ὁ δὲ μακαρίτης καὶ αὐθέντης μου ὁ βασιλεὺς, τί οὐκ ἔπραξε κρυφίως καὶ φανερώς πρὸς βοήθειαν τοῦ ὀσπιτιοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν χριστιανῶν ἢ τῆς ζωῆς αὐτοῦ; Τὰς καὶ νηστείας καὶ δεήσεις ἐπαιτεῖτο καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῶν ἱερέων διδοὺς αὐτοῖς χρήματα ἢ τοῖς πτωχοῖς πλείω ἐθεράπευσεν ἢ ἐπαγγελίας ἐποίησατο πλείους εἰς Θεὸν τὸ ἐλευθερωθῆναι τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ τῆς αἰχμαλω-

οίας τῶν Τούρκων; Ἄλλὰ ὅμως πάντα ταῦτα μὲν παρῆσαν ὁ Θεός, τισὶν κρίμασιν οὐκ οἶδα: τὰ δὲ ἀγνοοῦσαν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἕκαστος ἔλεγε κατ' ἐκείνον τὸ ἠθέλην».

Ἐπάνω του νοιώθει ὁ Κωνσταντῖνος νὰ βαραίνει ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα ἐνὸς Γένους καὶ μιᾶς Θρησκείας. Ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ξεπερνᾷ τὰ ὅρια τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου ὅπου ζεῖ. Ὁ νοῦς του βασιίζεται περισσότερο στὸ μέλλον, παρ' ὅσον στέκει στὸ παρόν. Βλέπει θαρρεῖς γενιὲς στοὺς αἰῶνες ποὺ θὰ ζήσουν μὲ τὴν ἐνθύμησιν του. Ἐναν λαὸν ὁ ὁποῖος θὰ ἀντλεῖ θάρρος καὶ δύναμιν ἐγκαρτερήσεως καὶ ἐλπίδα καὶ φῶς στὴν σκλαβιά καὶ στὴν καταφρόνια τοῦ ἀπὸ τὴν προσδοκία τοῦ γυρισμοῦ του.

Ἀπὸ καιρὸν τώρα, ἀπὸ τὶς πρώτες ἡμέρες τῆς πολιορκίας ἔχει πάρει τὶς ἀποφάσεις του γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ γιὰ τὴν πόλιν. Κι' αὐτὸς καὶ ἡ θεοφροῦρητὴ πόλις ἢ θὰ κατίσχυαν ἢ θὰ ἔπεφταν μαζί, ἐὰν ὁ Θεὸς ἐπῆρε τὸ χεῖρ Του ἀπὸ τὴν βασιλεύουσα, ἐὰν ὁ Κύριος ἠθέλε νὰ τῆς ἀρνηθεῖ τὸ ἔλεος ὡς τὸ τέλος. Πρὶν ἀρχίσει ἡ πολιορκία ἀκόμη, ὁ Μωάμεθ τὸν ἐκάλεσε νὰ σκεφθεῖ καὶ νὰ ἀποφασίσει. Ὑπῆρχε τρόπος γιὰ συνθηκολόγησιν. Μία ἐβδομάδα πρὶν τὴν μεγάλη γενικὴ ἐπίθεσιν ἔκαμε προτάσεις ὁ Μωάμεθ γιὰ τὴν παράδοσιν τῆς Πόλεως ὑποσχόμενος: «Τί λέγει; Βούλει καταλείπειν τὴν πόλιν καὶ ἀπελθεῖν ἐνθα καὶ βούλει μετὰ καὶ τῶν σῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς καταλιπῶν τὸν δῆμον ἀζήμιον εἶναι καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἂν ἀντιστήναι καὶ σὺν τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολέσεις σὺ καὶ οἱ μετὰ σοῦ, ὁ δὲ δῆμος αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων θέλει διασπαρῶσιν ἐν πάσῃ τῇ γῆ».

Ὁ λόγος τῆς ἀποκρίσεως ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον στὶς προτάσεις τοῦ Μωάμεθ ἦταν πράγματι σπαρτιατικὸς: «Τὴν δὲ πόλιν σοὶ δοῦναι οὔτε ἐμὸν ἐστὶ, οὔτε ἄλλου τινὸς τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν».

Κατόπιν αὐτῶν ἀκολούθησε ἡ ἄνιση ἀναμέτρηση. Ἡ πολιορκία ἔσφιγγε. Πενήντα ἡμέρες! Τεῖχις εἶχαν ραγίσαι καὶ πύργοι εἶχαν πέσει. Καὶ ὁ ἐχθρὸς ἐτοίμαζε τὸ τελειωτικὸν χτύπημα. Στὴν ὥρα μία μετὰ τὰ μεσάνυχτα, ἡμέρα Τρίτη 29 Μαΐου, ὁ Σουλτάνος δίδει τὸ σύνθημα τῆς ἐπιθέσεως. Ὑψώνουν οἱ πολιορκητὲς μία τεράστια σημαία κραυγάζοντας. «Ἄλλάχ, Ἄλλάχ ἰλ Ἄλλάχ» ἑκατὸ χιλιάδες ὀπλισμένοι ὁρμοῦν πρὸς τὰ τεῖχη τοῦ Βυζαντίου μὲ σκάλες, σχοινιά καὶ ἀρπάγες. Χτυποῦν τὰ τύμπανα, ἠχοῦν οἱ σάλπιγγες, χαλοῦν τὸν κόσμον τὰ κύμβαλα καὶ οἱ πίπιζες, τὰ σύρλιαχτὰ τῶν ἀνδρῶν καὶ ὁ κρότος τῶν κανονιῶν. Ὅλα αὐτὰ ξεσποῦν σὰν θύελλα μανιασμένη. Οἱ πρώτες δυνάμεις ποὺ ὁρμοῦν στὰ τεῖχη ἀποκρούονται μὲ τρομερὰς ἀπώλειες. Οἱ ἀμυνόμενοι βρίσκονται πάντοτε σὲ πλεονεκτικὴ θέσιν. Τὰ βέλη καὶ οἱ πέτρες δὲν μποροῦν νὰ κάμουν τίποτε στὰ θωρακισμένα τους πλευρά. Ἄλλὰ τοὺς παραμονεύει ἕνας τρομερὸς κίνδυνος: ἡ κούρασις. Ἐνῶ ὁ Μωάμεθ διαθέτει μεγάλας ἐφεδρεῖες καλοεξοπλισμένου καὶ γυμνασμένου στρατοῦ, ποὺ ρίχνονται ἀπὸ τὶς πρώτες πρωινὲς ὥρες στὴ μάχην. Τὸ πείσμα τῶν ἀμυνομένων εἶναι ἰσοδύναμον μὲ τὸ πείσμα τῶν πολιορκητῶν. Καὶ σὲ μιὰ στιγμή ἡ Πόλις φαίνεται νὰ σώζεται. Ἄλλὰ τότε ἕνα τραγικὸ συμβάν, ἕνα ἀπὸ τὰ μυστηριώδη ἐκεῖνα γεγονότα τὰ ὁποῖα ἀναπνέουν στὶς ἀνεξιχνίαστες βουλὰς τῆς ἱστορίας κρίνει ξαφνικὰ τὴν τύχην τοῦ Βυζαντίου.

Ἐγινε κάτι τὸ ἀπρόσμενον. Κάποιοι ἀπὸ τοὺς πολιορκητὲς ἀνακάλυψαν ὅτι μία μικρὴ πόρτα, ἡ Κεκρόπορτα ὅπως τὴν ἔλεγον παρήμενε ἀνοικτὴ. Ἦταν μία μικρὴ εἰσοδος γιὰ νὰ μπαίνουν μέσα στὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης οἱ περαστικοί, ὅταν οἱ μεγάλες πύλες ἦσαν κλειστές. Καθὼς φαίνεται, ἐπειδὴ δὲν εἶχε καμμιά στρατηγικὴ σημασία ἡ πόρτα αὐτὴ ἔξεχασαν οἱ ἀμυνόμενοι τὴν ὑπαρξὴ τῆς τὴν τελευταία αὐτὴ νύχτα, μέσα στὴν γενικὴ ταραχὴ. Οἱ Τούρκοι εἰσέρχονται στὴν ἀρχὴ μὲ δισταγμὸν φοβούμενοι ὅτι τοὺς

στήνουν κάποια παγίδα. Ἀλλὰ ὅταν διαπιστώνουν ὅτι κάτι τέτοιο δὲν συμβαίνει, εἰσέρχονται ἄθροα καὶ ρίχνονται ξαφνικὰ στὰ νῶτα τῶν ὑπερασπιστῶν. Τότε πλέον ἐπέρχεται σύγχυση. Οἱ μισθοφόροι Ἑνετοὶ καὶ Γενουάτες νομίζοντας ὅτι προδόθηκαν ἐγκαταλείπουν τὶς θέσεις τους γιὰ νὰ καταφύγουν στὸ λιμάνι στὰ καράβια τους καὶ νὰ φύγουν ὅσον εἶναι ἀκόμη καιρὸς.

Μάταια ὁ Κωνσταντῖνος μαζί μὲ μερικοὺς πιστοὺς τοῦ ὁρμᾶ κατεπάνω στοὺς εἰσοβολεῖς. Σκοτώνεται ἐκεῖ στὴν πύλη τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ σὺν ἄγνωστος μέσα στὴν γενικὴ ἀναστάτωση. Καὶ μόνον τὴν ἄλλη ἡμέρα θὰ ἀναγνωρίσουν τὸ πτώμα τοῦ ἀνάμεσα σὲ ἓνα σωρὸ ἄλλα, ἀπὸ τὰ κόκκινα σανδάλιά του, τὰ ὁποῖα ἦσαν στολισμένα μὲ χρυσοῦ ἀετὸ καὶ θὰ πιστοποιήσουν ὅτι ὁ τελευταῖος βυζαντινὸς αὐτοκράτορας ἐπесе ἐνδοξὰ μαζί μὲ τὴν αὐτοκρατορία του.

Ἡ κερκόπορτα, μία δευτερεύουσα πύλη τῆς Βασιλεύουσας ἐπαίξε τὸν μοιραῖο της ρόλο στὴν ὅλη αὐτὴν ἱστορία. Ἐκτοτε ἡ λέξη κερκόπορτα στὴν μεταφορικὴ τῆς ἐννοια θὰ σημαίνει τὴν καταστροφικὴ καὶ ἀσυγχώρητη ἀμέλεια μὲ ἀνεπανόρθωτα καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα. Πάντως ὁμως ἡ ἐξέλιξη τῶν γεγονότων εἶναι αὐτὴ ποὺ εἶναι καὶ ἡ ἱστορία δὲν ἐπιδέχεται διορθώσεις. Ἡ ὑπόθεση ὅτι, ἐὰν δὲν εἶχε βρεθεῖ ἀνοιχτὴ τὸ πρῶνὸ τῆς Τρίτης 29 Μαΐου 1453 θὰ ἐρώζετο ἡ Πόλη, δὲν ἔχει νόημα. Δηλαδή ὅτι θὰ ἀπετύγγανε τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἡ ἐπίθεση τῶν Τούρκων, μὲ ἐπακόλουθο νὰ κουρασθεῖ καὶ νὰ ἀπογοητευθεῖ ὁ πολιορκητὴς Μωάμεθ καὶ νὰ λύσει τὴν πολιορκία. Οὕτως ἢ ἄλλως ὁ συσχετισμὸς δυνάμεων τῶν δύο ἀντιπάλων παρατάξεων ἦταν τόσο ἐτεροβαρὴς ὑπὲρ τῶν ἐπιτιθεμένων, ὥστε μὴ τέτοια ὑπόθεση φαίνεται ἐντελῶς ἀπίθανη.

Ἐξ ἄλλου τὴν προηγουμένη τῆς πτώσεως τῆς Πόλης στὶς 28 Μαΐου πράγματο-

ποιήθηκε ἡ τελευταία λειτουργία στὸν ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας, στὸν μεγαλοπρεπέστερο καθεδρικό ναὸ τῆς Χριστιανοσύνης. Γύρω ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα συγκεντρώνονται οἱ αὐλικοί, οἱ εὐγενεῖς, οἱ κληρικοί, ὁ στρατὸς καὶ αὐτοὶ οἱ ξένοι ὑπερασπιστὲς τῆς Πόλης. Πίσω ἀπὸ αὐτοὺς χιλιάδες πιστοὶ γονατίζουν εὐλαβικὰ προσευχόμενοι, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους κατεῖχε ὁ φόβος καὶ ἡ ἀγωνία. Τὰ κερὰ τὰ ὁποῖα συνέβαλαν στὸ νὰ σκορπίσουν τὸ μισοσκοτάδο τῶν θόλων, φωτίζουν ὅλο αὐτὸ τὸ γονατισμένο πλῆθος ποὺ φαίνεται σὺν ἓνα μονάχα σῶμα, ἐνωμένο σὲ προσευχὴ. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ ψυχὴ τοῦ Βυζαντιοῦ ποὺ ὑψώνεται πρὸς τὸν Θεόν.

«Ἐτοι ἔπασεν ὁ Κωνσταντῖνος. Μαζί του ἔπασε καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Χριστιανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ. Ὅμως ὁ θάνατός του δὲν ἦταν πῶση. Ὅπως δὲν ἦταν ἦττα ὁ θάνατος τοῦ Λεωνίδα στὶς Θερμοπύλες. Ὅπως δὲν ἦταν ἦττα ἡ πῶση τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ θυσία του ἐγένε πηγὴ ἐλπίδας καὶ ἀναστάσεως. Ἐγένε σπόρος ζωῆς. Ἄν ἔπασε μαζί του μία χιλιόχρονη Αὐτοκρατορία, ἓνας λαὸς μυστικὰ ἐσήκωσε τὸν πεσόνα βασιλέα καὶ στὸν ἀνέστησε καὶ τὸν ἀνασταίνει ἐπὶ αἰῶνες μέσα στὸ ἅγιο δῆμα τῆς ψυχῆς του. Ὁ θρύλος καὶ ὁ ὕμνος ἐπήραν στὰ φτερά τους τὴ μορφὴ του καὶ καθαρομένη πλέον ἀπὸ τὸ μαρτύριο καὶ ἀπὸ τὸν θάνατο, τὴν ἔκαμαν σύμβολο τοῦ Γένους. Καὶ τὸ σύμβολο αὐτὸ ἐθέρμανε καὶ ἐφώτισε χιλιάδες νύχτες, νύχτες ἀτελειωτες τὶς γενιὲς τῶν Ἑλλήνων, ὥσπου τὶς ἀνέστησε, γιὰ νὰ ἀναστηθεῖ μὲ αὐτές. Γιὰ νὰ ζοῦμε καὶ νὰ χαίρομαστε σήμερα τὴν Ἑλλάδα ἀναστημένη καὶ ἐνδοξὴ τὸ χρωστάμε στὸν βασιλικὸ ἥρωα, ποὺ ἡ θυσία του καὶ τὸ αἷμά του, ἀγίασαν καὶ ἐξαγόρασαν τὴν ζωὴ μας».

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

* Γ. Βερίτη: «Ὁ Μάρμαρωμένος Βασιλιάς», ἐκδόσεις Δαμασκὸς σελ. 22.

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ (Αλέξανδρος Γκιάλας, 1914 - 1948)

*Πλάκες πού στέκατε βαριές
στά μνήματα και στίς καρδιές,
ας έσπασε ό Χριστός μου!*

Με τò πέρασμα του Γ. Βερίτη στον κόσμο τής Άνω Βιοτής, «ψηλότερα απ' τον κόσμο τής άπάτης», στις 5 Μαΐου 1948, ό Σ. Καλησπέρης, ό κριτικός των Άκτινων, δημοσίευσε ένα περισπούδαστο άρθρο για τον ποιητή (Άκτινες, τ. 1948, σ. 258). Άφου προτάσσει σύντομα βιογραφικά στοιχεία, μιλάει διεξοδικότερα για τή γόνιμη λογοτεχνική σταδιοδρομία του Βερίτη, του «πολύπλευρου και καλλιεργημένου λογοτέχνη», πού αρχίζει από τò 1938 και διακόπτεται τον Φεβρουάριο του 1946 από μιá έγκεφαλική συμφόρηση. «Αυτή άχρηστεύει όριστικά τον λογοτέχνη, αλλά αφήνει άθικτο τον πιστό χριστιανό, πού μέχρι του τέλους τής ζωής του, ύπομένει καρτερικά τήν άρρώστια...».

Ό Καλησπέρης σημειώνει ότι τὰ δύο χρόνια πού έμεινε στη ζωή (1946 - 1948) είχε «συντροφιά και τούς στίχους πού ό ίδιος χάραξε στην 'Ωδή του Άγαπητού»: «Μεΐνε θάρρος μου κι' ή έλπίδα μου, / μέ σένα θάμαι παντοδύναμος / / Κι όταν στερνά θά πέφτει άπάνω μου, / θά πέφτει ό ίσκιος του θανάτου, / στο φώς μιάς νέας ζωής, άθάνατης, / θ' άνοίγει ό νοῦς τὰ βλέφαρά του!».

Στή συνέχεια ό Καλησπέρης παρατηρεί: «Πολύπλευρο ταλέντο, καθώς ήταν, δέν άφησε είδος λόγου πού νά μήν τò καλλιεργήσει. Παράλληλα προς τήν ποιητική του παραγωγή ή συνεργασία του άρθρογράφου

Βερίτη προσφέρει πολλά. Άν ό ποιητής ήταν ή μιá πλευρά, ό δοκιμογράφος ήταν ή άλλη. Τά άρθρα του και οι μελέτες του, δείγματα τής άκαταπονήτου εύσυνειδησίας του έργάτου, δείχνουν τον μελετητή, τον φιλόλογο, τον φίλο τής ιστορικής έρευνας, τον αισθητικό, τον πολύπλευρο χριστιανό λόγοιο». Αυτό τò πολύπλευρο ταλέντο «διέθετε όλόκληρο τον έαυτό του στη διάθεση των άναγκών του χριστιανικού έργου. Έδωσε σ' αυτό όλη τή ζωτικότητα του... Στάθηκε έρευνητής και εκλαϊκευτής, δημιουργός και διαφωτιστής».

Δυò τόμους καλύπτει τò δοκιμακό και κριτικό έργο του, μαζί με τὰ διηγήματά του. Κάπου 490 σελίδες! Κι έναν τόμο τὰ ποιήματά του, με κάπου 300 σελίδες. Κι όλ' αυτά μέσα σέ λίγα χρόνια παραγωγικής δουλειάς.

Ίδιαιτερο ενδιαφέρον και ξεχωριστή σημασία έχουν οι αισθητικές μελέτες του πού αναφέρονται στην καλλιτεχνική δημιουργία και τον καλλιτέχνη (Άκτινες, τ. 1947, σ. 102 και 153). Είναι χαρακτηρισικά και πρωτοποριακά τὰ όσα γράφει για τή λογοτεχνία και τον λογοτέχνη: «Άν (ό λογοτέχνης) είναι ό πνευματικός όδηγός του έθνους του, πρέπει νά όδηγεί τò έθνος του προς τò φώς, προς τήν ήθική άνωτερότητα, προς τήν πνευματική όμορφιά. (...). Κι αν οι ποιητές επιμένουν σώνει και καλά

νά τους αναγνωριστεί πώς είναι οί μεγάλοι άνθρωποι του αιώνα τους, θα πρέπει από κάθε άποψη να είναι μεγάλοι και πρόπαντων απ' την άποψη του χαρακτήρα και της ήθικης προσωπικότητας», σημειώνει.

Ο Βερίτης δέχεται την Τέχνη σαν αξία του πολιτισμού κι' ἐξετάζει τή σχέση της με τις άλλες αξίες του πολιτισμού. Για τούτο τὸ θέμα, σημαντικό είναι τὸ ἄρθρο του Καθηγητῆ Ἀλέξανδρου Τσιριντάνη, πού δημοσίευσε στίς *Ἀκτίνες* (τ. 1948, σ. 516), με τίτλο «Χριστιανισμός και Τέχνη». Για τὸν Τσιριντάνη «κάθε καλλιτεχνική δημιουργία ἐμπνευσμένη ἀπό ἀνώτερη πνευματική ζωή πού χαρίζει ὁ σωστός Χριστιανισμός, εἶναι χριστιανική...». Ὁμως, τὸ καλλιτέχνημα «νά μὴν ἀποτελεῖ ἔργο καταστροφῆς τῶν ἄλλων ἀξιών του πολιτισμοῦ» με δικαιολογία τὴν ἐλευθερία τῆς Τέχνης και του καλλιτέχνη. Ἡ καλλιτεχνική ἐμπνευση θά πρέπει «ν' ἀποτελεῖ τὸ ξεχέλισμα μᾶς γνήσιας πνευματικῆς ζωῆς (...). Ἐνας τέτοιος καλλιτέχνης εἶναι πραγματι ἐλεύθερος ἀπό κάθε ἐπιταγή και κάθε δεοντολογική πρόταση».

Ἐκείνη τὴν ἐποχή κυριαρχοῦσε στή λογοτεχνία «τὸ διαστροφικό ἐρωτικό ἐνστικτο» και ἡ ἄρνηση τῶν πνευματικῶν ἀξιών. Τούτη ἡ ἄρνηση εἶχ' ἔρθει ἀπό τὴν Εὐρώπη με «τὸ θάνατο του Θεοῦ» και τὸν Νιτσεικό ὑπεράνθρωπο, πού ὀδήγησε στή Ναζιστική θηριωδία με τις ἐκατόμβες νεκρούς. «Ἡ Εὐρώπη αὐτοκαταστρέφεται», γράφει ὁ Βερίτης. «Εἶναι μιὰ τραγική Μήδεια πού σκοτώνει τὰ παιδιά της με τὰ ἴδια της τὰ χέρια. Αὐτὸς ἦταν ὁ καρπὸς τῆς ἀπέραντης και ἀπόλυτης και ἀπεριόριστης τάχα ἐλευθερίας». Ἡ χρεοκοπία του Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, με τὸν πνευματικό κατήφορο πού εἶχε πάρει, ἔπρεπε νὰ σταματήσει, «νά σταματήσει τὸ ταχύτερο ἢ συγκρούση ἀνάμεσα στίς ἀξίες του πολιτισμοῦ. Μὰ για νὰ γίνει αὐτό, ἕνας νέος ρυθμός πρέπει νὰ δεσπώσει στή ζωή μας και

στή σκέψη μας. Μᾶς χρειάζεται μιὰ σύνθεση. Κάποιος πρέπει νὰ συνάψει «τὰ διεστῶτα». Κάποιος πρέπει νὰ μᾶς δώσει ἐνότητα κοσμοθεωρίας και διοθεωρίας πού εἶναι ἡ ἀπαραίτητη προϋπόθεση και βάση για κάθε ἀξιόλογη πολιτιστική δημιουργία. Κι αὐτὸς ὁ κάποιος δὲν εἶν' ἄλλος ἀπ' τὸν Χριστιανισμό».

Ὁ Βερίτης ἐπικαλεῖται τὴ σταθερὴ θέση του Μωριάκ σὲ τούτο τὸ θέμα: «Ἡ ἐλευθερία πού φοβάται μήπως χάσει ὁ καλλιτέχνης πλησιάζοντας τὸ Χριστὸ εἶναι ἡ ἐλευθερία του νὰ εἶναι κανεὶς σκλάβος», γράφει ὁ Μωριάκ. Κι ὁ Βερίτης συμπεραίνει: «Ἄς μὴ λέμε λοιπόν, ὅτι δὲν μπαίνουμε στὸ Χριστιανισμό γιατί φοβόμαστε τὴ σκλαβιά. Ἄς ὁμολογοῦμε καλύτερα, πὼς δὲν μπαίνουμε στὸ Χριστιανισμό, γιατί μᾶς ἀρέσει ἡ σκλαβιά μας. Ἐτσι θὰ εἴμαστε πιὸ ειλικρινεῖς. Κι ἡ ειλικρινεῖα δὲν παύει νὰ ναι μιὰ βασική ὑποχρέωση ἀκόμα και για τοὺς λογοτέχνες!».

Τὸ πνευματικό κατάντημα τῆς Εὐρώπης τὸ εἶχε παρατηρήσει ὁ Τ. Σ. Ἐλιοτ στήν «Ἐρημη Χώρα» του, τὸ βαθύτατο και ποιητικότερο αὐτὸ ἔργο του! «Ἄς μὴ τρεφόμεστε με ψέματα, καταστρέφοντας τὸ πνεῦμα μας με πλανερὲς ἀντιλήψεις. Μόνο μέτρια ταλέντα φέρνουν σὲ συγκρούση τὴν Τέχνη με τὴν Πίστη. Ἀντίθετα, οἱ μεγάλοι, οἱ ἀληθινὰ προικισμένοι καλλιτέχνες, βρίσκουν πὼς μέσα στὸ Χριστιανισμό ἡ Τέχνη παίρνει ἕνα θαυμαστὸ μέγιστο και μιὰ θεῖαν ἀποστολή. Καὶ σ' αὐτὰ ἀκόμη τὰ χρόνια τῆς Ἀναγεννήσεως, ὅπου ἄρχισε ἡ μεγάλη ἀποστασία, μυαλὰ συνήθως μικρὰ πρωτοστατοῦσαν στήν ἀποστατική προπαγάνδα· ἐνῶ οἱ ἀληθινὰ μεγάλοι καλλιτέχνες, ὅπως ἕνας Λεονάρδος ντὰ Βίτσι, ἕνας Ραφαῆλος, ἕνας Μιχαῆλ Ἄγγελος -αὐτοὶ πού ὀνομάστηκαν οἱ τιτᾶνες τῆς Ἀναγεννήσεως- και μαζί μ' αὐτοὺς ἕνας Τισιανός, ἕνας Ντονατέλλο, ἕνας Δομίνικος Θεοτοκόπουλος, ἕνας Ρέμπραντ, δὲν εἶναι γνωστοὶ ὡς κολοσσοὶ τῆς Τέχνης, παρὰ μόνο χάρι στὰ θρησκευτικῆς ἐμπνεύσεως και

υποθέσεως μεγαλουργήματά τους».

Ο Βερίτης θεμελιώνει τις απόψεις του στις θέσεις της αρχαιοελληνικής σκέψης και φιλοσοφίας με τη θεοκεντρική τους θεώρηση. Ειδικότερα, επικαλείται τον Εὐρυπίδη, πού απευθυνόμενος στο Θεό, του λέει του-τα τὰ συγκινητικά λόγια: «δέν σέ ξέρω, δέν μπορώ νά σέ μάθω, μὰ ὅποιος κι ἄν εἶσαι προσεύχομαι σέ σένα!».

Ἐπίσης επικαλείται τὰ λόγια τοῦ Κλω-ντέλ γιά νά πεί τοὺς χριστιανοὺς καλλιτέ-χνες χελιδόνα τῆς χαρᾶς: «*Ἄς εἶσαι εὐλο-γημένος Κύριε, πού μέ λευτέρωσες ἀπό τὸ θάνατο. Ἄς εἶσαι εὐλογημένος Κύριε, πού μέ λευτέρωσες ἀπό τὸν ἑαυτό μου!*». Ὁ Βερίτης εἶναι βέβαιος πὼς πλησιάζοντας τὸ Χριστὸ οἱ καλλιτέχνες ἔβηκαν τὴν ἐλευθε-ρία τῆς Τέχνης τους καὶ τῆς ψυχῆς τους. «Ὅσοι ἄλλοι αἰσθάνονται μέσα τους πόθο λευτεριάς, παλμοὺς ζωῆς, ἔρωτα δημιουρ-γίας, ὅσοι ὀραματίζονται μιὰ καινούργια ἀνθρωπότητα καὶ μιὰν ἀναγέννηση τοῦ πολιτισμοῦ μας, ἄς ἔρθουν νά ταχθοῦν στὸ πλευρὸ τους».

Ξεχωριστὴ ἀναφορά κάνει στὶς απόψεις τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, τοῦ ἐθνικοῦ ποιητῆ τῶν Ἑλλήνων, γιά τὴν Τέχνη. «Τὴν ἄρμονία τοῦ στίχου ἀκολουθεῖ ἔπειτα ἡ ἄρμονία τῶν ιδεῶν». Συνεχίζει με τὸν Πα-παδιαμάντη καὶ συσχετίζει τὸ ἔργο του μ' ἐκεῖνο τοῦ Ντοστογιέφσκη. Οἱ Χριστιανοὶ Γάλλοι λογοτέχνες καὶ τὸ ἔργο τους εἶναι στὰ ἐνδιαφέροντά του.

Στὸ δοκίμιό του «ὄ ποιητῆς χθές καὶ σήμερα» (Ἀκτίνες 1945, σ. 77) κάνει μιὰ αἰχμηρὴ μὰ δίκαιη κριτικὴ στὴν πορεία τοῦ ποιητῆ, πού «σταμάτησε πάνω ἀπὸ τὸ χεῖ-λος τῆς ἀβύσσου. Κι ἡ ἀβύσσος ἦταν ἡ ψυχὴ του».

«Κι ὅμως, ὄ ποιητῆς πρέπει νά ζήσει!» εἶναι ἡ θέση τοῦ Βερίτη. «Τί θὰ γίνεῖ ἡ ζωὴ μας χωρὶς ποίηση, κι ἡ ποίηση χωρὶς τὸν ποιητῆ; Πρέπει νά ζήσει! Μά πὼς θὰ ζή-σεις; Γιατί δέν φτάνει ἀπλῶς νά ζήσει. Πρέ-

πει νά ξαναζήσει, νά ξανασυνδεθεῖ με τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς». Ἄς τ' ἀκούσουν οἱ σημε-ρινοὶ ποιητές. Κι ὅσοι θέλουν νά δουλέψουν σὲ ποιητικούς λειμῶνες. Ἄς σταματήσουν νά πιστεύουν καὶ ν' ἀκολουθοῦν «τὴν αὐ-τόματη γραφὴ». Κι ἄς στρωθοῦν στὴ δου-λειά. Διαφορετικὰ ἄς σταματήσουν νά γρά-φουν. Θὰ εἶναι πράξη ἐντιμότητος καὶ προ-σοφρᾶς στὸν πολιτισμὸ.

Τὸ μεγάλο αἰσθητικὸ πρόβλημα τοῦ λυ-ρισμοῦ, ἀπασχολεῖ βαθύτατα τὸν Βερίτη. Καὶ γράφει δυὸ ἄρθρα: «Ὁ θάνατος τοῦ λυρισμοῦ» (Ἀκτίνες 1945, σ. 129) ὅπου καυτηριάζει τοὺς ἀφυδατωμένους ἀπὸ τὸ ρῶτημα: «Ἐ, καὶ τί ἀποδεικνύει αὐτὸ τὸ ποίημα;», καὶ «ὁ λυρισμὸς θὰ ξαναζή-σει!» (Ἀκτίνες, 1945, σ. 170).

Ὁ χρυσὸς κανόνας γιά τὴν Τέχνη εἶναι «ὁ ἀντίστοιχος μ' ἐκεῖνον πού ὤρισε ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου γιά τὸ Σάββατο: Ἡ Τέχνη διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο -οὐχ ὁ ἄνθρω-πος διὰ τὴν Τέχνην!» (Ἀκτίνες 1946, σ. 7 καὶ 1941 σ. 54).

Στὰ «ἱστορικὰ θέματα», πού τὸν ἀπα-σχολοῦν, περιλαμβάνονται: Ἡ παρακμὴ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, ἀναδρομὴ στὸν ἄγνω-στο Μεσαίωνα, τὸ Βυζάντιο στὴ νεότερη ἔρευνα, Νεομάρτυρες, Χριστιανικὸ βιβλί-ο κι ἀναγνωστικὸ κοινὸ στὰ χρόνια τῆς τουρ-κοκρατίας, ἐνῶ στὰ «Φιλολογικά» περιλαμ-βάνονται: Χριστιανικὲς ἐπιδράσεις στὰ δη-μοτικὰ μας τραγούδια, «Παροιμίαι», Ἀλέ-ξανδρος Παπαδιαμάντης, Τὸ ἀναμορφω-τικὸ κίνημα τῶν Κολλυβάδων καὶ οἱ δυὸ Ἀλέξανδροι τῆς Σκιάθου (μιὰ πρωτότυπη μελέτη-πού γιά πρώτη φορὰ ἔφερεν στὸ φῶς τὸ κίνημα τῶν Κολλυβάδων καὶ τὴν νεοελ-ληνικὴ ἀγιορείτικη πνευματικότητα), μιὰ ματιὰ στὸ ἔργο τοῦ Ἀγγελοῦ Βλάχου, Ὁ Σπυρίδων Ζαμπέλιος καὶ τὸ ἱστορικὸ ἔργο του, Ἐρνέστος Ψυχάρης, Φρανσουὰ Μώ-ριακ, *Pierre L' Ermite*, τὸ κριτικὸ ἔργο τοῦ Ροῖδη κ.ἄ. Ἐπίσης ἀσχολήθηκε με τὶς μεγάλες μορφές τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως με

τόν Μ. Βασίλειο και τήν κοινωνική του δράση, τό κοινωνικό ἔργο τοῦ Χρυσοστόμου, Ὁ Αὐγουστίνος και ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος κ. ἄ. "Ὅπως βλέπουμε ἀπό τή θεματογραφία, τόν Βερίτη τόν ἐνδιαφέρει και τόν ἀπασχολεῖ ἰδιαίτερα ὁ ἐφαρμοσμένος κοινωνικός χριστιανισμός, «ὁ ποιῶν» κι ὄχι ὁ «λέγων» σύμφωνα μέ τόν λόγο τοῦ Κυρίου.

Ὁλόκληρο τό δοκιμακό του ἔργο διακρίνεται γιά τήν ἀντικειμενικότητα και τήν πολυμέρεια. «Τό καθαρό μυαλό τοῦ Βερίτη, παρατηρεῖ ὁ Σ. Καλησπέρης, εἶχε δυθμετροήσει τό μεγάλο κακό πού εἶχε κάνει ἡ ἄρνηση. Ἔνας ἀπό τοὺς σκοποὺς τῆς ζωῆς του ἦταν νά φανερώσει σ' ὄλη τήν ἐκτασή της τήν μεγάλη τούτη κατάρρα. Πόνεσε πολύ γιά τήν δυστυχία πού ἔφερε ἡ ἄρνηση στήν ἀνθρώπινη ψυχή. Ἐπιστρότευσε τήν πέννα του και τήν ζωτικότητά του γιά νά χτυπήσει τό κακό. Ἔσκηψε ἐπάνω σέ γεγονότα και σέ ἐποχές, σέ πρόσωπα και πράγματα, και ἔφερε σέ φῶς στοιχεῖα και μορφές πού δικαίωναν τήν πίστη του και τίς ἀλόψεις του. Στάθηκε ἐρευνητής και ἐκλαϊκευτής, δημιουργός και διαφωτιστής».

Τό ἱερό πάθος τοῦ Βερίτη γιά μιὰ Χριστιανική λογοτεχνία τόν ὀδηγεῖ στή σύνταξη μιᾶς σύντομης *Ἱστορίας τῆς Τέχνης*, πάνω ἀπό 100 σελίδες πολυγραφημένες. Πρόκειται γιά μαθήματα πού ὁ ἴδιος παρέδιδε (1944-1946) στήν τότε Σχολή Γενικῶν Σπουδῶν. Ξεκινάει μέ μιὰ σύντομη εἰσαγωγή στήν ἱστορία τῆς τέχνης, προχωρεῖ στήν ἀρχαία ἐλληνική λογοτεχνία μέ τόν Ὅμηρο, ὅπου διακρίνει τήν «διδασκτική ποίηση», ὅπως τήν εἶπε ὁ Ἡσίοδος, τή λυρική ποίηση μέ τόν Ἀλκαῖο, τή Σαλφῶ, τόν Τέρπανδρο και τόν Στησίχορο. Ἐξετάζει τήν ἀρχαία τραγωδία μέ τόν Θέσπι, τόν Αἰσχύλο (γιά τόν ὁποῖο σημειώνει ὅτι «εἶναι μεγάλη θρησκευτική προσωπικότης» και ὅτι «ἐποίει ὡς μεθυσμένος και κατεχόμενος ὑπό θεολήπτου μανίας, και τὰ ποιήματα αὐτοῦ

δέν εἶναι δημιουργήματα τέχνης, ἀλλά δῶρα τοῦ θεοῦ δαιμονίου»).

Τόν Σοφοκλή τόν θεωρεῖ καινοτόμο ποιητή, πού παρέμεινε πάντοτε «πιστός τηρητής τῆς θρησκείας τοῦ λαοῦ του». Καινοτόμο θεωρεῖ και τόν Εὐριπίδη, πού «καταφέρεται ἐπανελλημένως ἐναντίον τῶν δεισιδαιμονιῶν και τῶν μάντεων πού τὰς ὑποθάλλτουν».

Στό τρίτο κεφάλαιο ἐξετάζει τή Βιβλική λογοτεχνία και στό τέταρτο τή Βυζαντινή πεζογραφία και ποίηση, πού τή χωρίζει σέ τρεῖς περιόδους.

Ἀπό τό σύνολο τοῦ κεμένου ἀβίαστα δγαίνει τό συμπέρασμα ὅτι ὁ Βερίτης ἀσχέι γιά τήν ἀναγέννηση τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων κι ἀγωνίζεται γιά τήν ἐνταξή τους σ' ἕναν σύγχρονο χριστιανικό πολιτισμό. Εἶναι τό μεγάλο πάθος τοῦ ποιητή γιά τὰ νεοελληνικά χριστιανικά γράμματα και τή χριστιανική ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ μεγάλος πόθος και καημός του ἦταν νά δει νά ὑψώνεται ὁ πύργος τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Καί τόν τραγούδησε:

*Τόν πύργο χτίζουμε ὄλοι ἀντάμα
και στό Χριστό κάνουμε τάμα
κανένas μας νά μὴ σταθεῖ
ὡσπου ἡ δουλειά μας νά τελειώσει,
στό θράχο ὁ πύργος νά ριζώσει,
κι' ἴσαμε τ' ἄστρα νά ὑψωθεῖ!*

*Τόν πύργο χτίζουμε ὄλοι ἀντάμα,
κουράγιο, ἀδέλφια, γιά τό τάμα
πούχοιμε κάμει στό Χριστό.
Ἦλοι μὲ κέφι ἄς ἐργαστοῦμε
και μὲ χαρά ἄς ἀγωνιστοῦμε
γιά νά τόν κάνουμε σωστό.*

Τό καλύτερο μνημόσυνο στὰ ἐξήντα χρόνια ἀπό τήν ἐκδημία του εἶναι ἡ μελέτη τοῦ δοκιμακού ἔργου του, πού περιλαμβάνεται στοὺς δυο τόμους τῶν «Ἀπάντων» του.

ΝΙΚΟΣ Θ. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Π Α Σ Χ Α Λ Ι Ν Ο

*Στὸ στερνὸ τὸ ξεψύχημα δειλινουῦ μυρωμένου,
κάποια ρόδα μαραίνονται, κάποια ρόδα πεθαίνουν.*

*᾽Ωρια λούλουδα π' ἄνθισαν μιὰν αὐγούλα τ' Ἀπρίλη
ξεφυλλίζουν καὶ σβήνουνε στὸ Λαμπριάτικο δεῖλι.*

*Κι' ἓνα ρόδο τινάζοντας τ' ἀνοικτὰ πέταλά του,
κάποιο φύλλο πὸν τοῦμεινε γιὰ στερνὸ στόλισμά του,*

*μὲ τρεμούλιασμα' ἀνάλαφρο τὸ τινάζει μπροστά του,
στὸ κρυστάλλινο φλοίσβισμα τοῦ ρυακιοῦ τοῦ δροσάτου.*

*-Ποῦ τραβᾶς ἀνθοπέταλο τὴ ζωὴ σου νὰ σβήσης;
-Πάω νὰ φέρω τὴν ᾽Ανοιξη σὲ μιὰ χώρα ἄλλης ζήσης.*

*Μὴ μὲ κλαῖς. Σ' ἄλλα χῶματα τὸν Ἀπρίλη θὰ φέρω,
θὰ σκορπίσω τὸ μήνυμα μιᾶς ἀλήθειας πὸν ξέρω·*

*κεῖνο π' ἄκουσα σήμερα καὶ σιγόψελνε ἡ αὔρα,
πὸν τὸ λάλαε χαρούμενα κι ἡ καμπάνα ἀπ' ἀλάργα*

*νύχτα-νύχτα τὸ μήνυμα τὸ τρανὸ θὰ κηρύξω
-τοῦ Χριστοῦ τὴν ᾽Ανάσταση, στοὺς νεκροὺς πὸν θὰ σμίξω.*

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΙΑ

(Εφαρμογές σὲ ιατρικά, ψυχοπνευματικά,
παιδαγωγικά καὶ κοινωνικά προβλήματα)

Α'

Μὲ ἐπωδὲς συγκράτησαν οἱ γιοὶ τοῦ Αὐτόλυκου τὸ αἶμα ποὺ ἔτρεχε ἀπὸ τὴν πληγὴ τοῦ Ὀδυσσεά. Τὶς ἴδιες τέσσερις ἄριες τραγουδοῦσε κάθε βράδυ ὁ Φαρινέλλι, ὁ πιὸ ἔξοχος τῶν καστράτων τοῦ Μπαρόκ, προκειμένου νὰ διώξει τὴ μελαγχολία, ποὺ τυραννοῦσε τὸν Φίλιππο Ε΄ τῆς Ἰσπανίας. Μουσικὴ ποὺ βοηθᾷ στὴ θεραπεία τοῦ σώματος, μουσικὴ ποὺ ἀνακουφίζει τὴν ψυχὴ. Μουσικὴ ὡς ἦχος, δόνηση, παλμός, φυσικὴ δύναμη, ἀλλὰ καὶ μουσικὴ μὲ αἰσθητική, ψυχολογικὴ καὶ νοητικὴ δύναμη. Μουσικὴ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς πολιτισμικῶν συμφραζομένων. Μουσικὴ μὲ χρηστικὸ στόχο, ποὺ ὑπάρχει προκειμένου νὰ θεραπεύει πληγὲς καὶ νὰ ἀπελευθερώνει τὴν ψυχὴ ἀπὸ πιεστικὲς καταστάσεις. Ἀλλὰ καὶ μουσικὴ ποὺ ἀποτελεῖ καλλιτεχνικὸ ἔργο, μὲ αἰσθητικὲς ἀξιώσεις καὶ συγκεκριμένη θέση στὴν ἐξέλιξη τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, μουσικὴ ποὺ σήμερα ἀξιοποιεῖται ἀπὸ τὴν ἰατρικὴ ἐκτὸς συμφραζομένων, γιὰ ιδιότητες ξένες πρὸς τὶς ἀρχικὲς ἐπιδιώξεις τοῦ συνθέτη.

Ἡ ἰδέα τῆς μουσικοθεραπείας εἶναι τόσο παλιὰ ὅσο ἡ μουσικὴ τὸ ἱστορικὸ πορτρέτο τῆς ἀποδίδει μὲ ἀκρίβεια τὶς πολιτισμικὲς ἐξελίξεις τῆς ἀνθρωπότητας σὲ ὅλες τὶς γραμμὲς καὶ τὶς ἀποχωρήσεις. Οἱ θεραπευτικὲς δυνάμεις τῆς μουσικῆς ἄρχισαν ὥστόσο νὰ ἐρευνῶνται σοβαρὰ ἀπὸ κλάδους τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα καὶ ἐντάθηκαν μετὰ τὸν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Στόχοι καὶ ἐφαρμογὲς τῆς μουσικοθεραπείας στὴν ἰατρικὴ εἶναι γενικά: Ἡ ἀντι-

μετώπιση τοῦ πόνου, ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ ψυχοσωματικοῦ στρέψ, ἡ βοήθεια τῆς μητέρας στὸν τοκετό, ἡ χρῆση στὶς μονάδες πρόωρων βρεφῶν, ἡ βοήθεια στὴ μετεγχειρητικὴ ἀνάρρωση, ἡ ἀνακουφιστικὴ θεραπεία τῶν καρκινοπαθῶν, οἱ ἐφαρμογὲς σὲ μονάδες ἐντατικῆς θεραπείας καρδιοπαθῶν, οἱ ἐφαρμογὲς στὴ νόσο Ἀλτσχάϊμερ, ἡ ἀντιμετώπιση τῆς κατάθλιψης, ἡ βελτίωση τῆς ἐπικοινωνίας ψυχιατρικῶν ἀσθενῶν καὶ πλείστες ἄλλες ἐφαρμογές. Ὁπωσδήποτε, γενικὸ στόχο τῆς μουσικοθεραπείας ἀποτελεῖ ἡ αὐξηση τῆς αἰσιόδοξης στάσης καὶ τῆς θετικῆς σκέψης στὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, στοιχεῖα ποὺ συμβάλλουν στὴν ἐνίσχυση τοῦ ἀνοσοβιολογικοῦ συστήματος.

Σήμερα, ἀπὸ σύγχρονες ἐρευνες νευροεπιστημόνων γνωρίζουμε ὅτι: 1) Ὑπάρχει ἓνας ξεχωριστὸς μηχανισμὸς στὸν ἐγκέφαλο ὁ ὁποῖος διαχωρίζει τὴ μουσικὴ ἀπὸ ἄλλους ἦχους συμπεριλαμβανομένης τῆς γλώσσας (Πέρετζ, 1999), 2) ὅτι παρόλο ποὺ τὸ δεξιὸ εἶναι τὸ κυρίαρχο ἡμισφαίριο τῆς μουσικῆς (Πάμφιλντ, 1954) ἡ ἐπεξεργασία τῶν διαφόρων μουσικῶν στοιχείων πραγματοποιεῖται ξεχωριστὰ στὸν ἐγκέφαλο (Σοβέλ - Πέρετζ, 1999), 3) ὅτι ὁ ἄνθρωπος διατηρεῖ τὴν ικανότητά του νὰ αἰσθάνεται καὶ νὰ ἀπολαμβάνει τὴ μουσικὴ πέρα ἀπὸ τὶς ὅποιες ἐγκεφαλικὲς βλάβες (Πέρετζ, 1999), καὶ 4) ὅτι ἡ μουσικὴ, ἐκτὸς ἀπὸ τέχνη τῶν ἡχῶν, ἀποτελεῖ πολὺπλοκὴ ἐκδήλωση τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς (Ζατόρε, 2000).

Ὑπολογίζεται ὅτι τοῦλάχιστον πέντε μηχανισμοὶ ἐμπλέκονται ἀποτελεσματικὰ καὶ μᾶλλον ταυτόχρονα στὴ θεραπευτικὴ διαδικασία τῆς, προσδίδοντας στὴ μουσικὴ

τόν μοναδικό τρόπο επίδρασης της σὲ ὁλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο σύστημα νοῦς / σῶμα.

Εἶναι γεγονός πὼς ἀνάμεσα σὲ ὅλες τὶς Καλὲς Τέχνες, ἡ μουσικὴ εἶναι ἡ μόνη ποῦ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ θεωρίες γιὰ τὴν καταγωγὴ, τὴ γένεση, τὴ φύση καὶ τὴ λειτουργία της, χρησιμοποιήθηκε τόσο πλατιὰ καὶ διαχρονικὰ καὶ ὡς θεραπευτικὸ μέσο. Εἶναι ἀληθινὰ παράδοξο ὅτι, ἐνῶ γιὰ τὴ φύση καὶ τὸν σκοπὸ τῆς μουσικῆς, φιλοσοφία καὶ ἐπιστῆμες δὲν μπόρεσαν ποτὲ νὰ συμφωνήσουν, οἱ θεραπευτικὲς ιδιότητές της, γνώρισαν καθολικὴ ἀναγνώριση. Εὐλόγο συνεπῶς καὶ τὸ ἐρώτημα: Σὲ τί ὀφείλει ἡ μουσικὴ τὴ δυνατότητα νὰ εἰσέρχεται στὴν περιοχὴ τῆς ἐπιστήμης δίχως νὰ ἐγκαταλείπει τὸν χῶρο τῆς τέχνης; Ποιὲς ιδιότητες συνιστοῦν αὐτὴν τὴν ἰδιαιτερότητά της νὰ γίνεται ἐργαλεῖο στὰ χέρια τῶν μουσικοθεραπευτῶν, τῶν ψυχιάτρων, τῶν φυσιοθεραπευτῶν, τῶν εἰδικῶν παιδαγωγῶν, καὶ μάλιστα τόσο ἀποτελεσματικὸ, ὥστε νὰ ἔχει διατυπωθεῖ (Νοβάλις) ἡ ἀποψη, πὼς «ἡ κάθε ἀσθένεια εἶναι ἓνα μουσικὸ πρόβλημα καὶ ἡ θεραπεία μιὰ μουσικὴ λύση;».

Προτοῦ ἐπιχειρηθεῖ ὁποιαδήποτε ἀπάντηση, θεωρεῖται σκόπιμο, πρῶτον: Νὰ διευκρινιστεῖ ὅτι ἡ ἰδιαιτερότητα τῆς μουσικῆς δὲν ὀφείλεται στὴν ἀποκλειστικότητα τῶν καθέκαστα ἰδιοτήτων, ἀλλὰ στὴ συγκέντρωση καὶ στὴ σύνθεση πολλῶν ιδιοτήτων, ποῦ τῆς προσδίδουν ἓναν χαρακτήρα μοναδικό· δεύτερο: Νὰ τονιστεῖ ὅτι ἡ μουσικοθεραπεία δὲν ὑποκαθιστᾷ τὴ φαρμακευτικὴ ἀγωγή, τὴν ψυχοθεραπεία, τὴν ψυχανάλυση, τὴ φυσιοθεραπεία, τὴν ἐργοθεραπεία, τὴν εἰδικὴ παιδαγωγικὴ εἶναι μέσον, μέθοδος ποῦ ἔρχεται συνελίκουρος ὅλων τῶν ἄλλων ἐπιστημονικῶν μέσων καὶ μεθόδων. Ἐνῶ, ὅμως, ἡ μουσικὴ δρᾷ μὲ αὐτοτέλεια, παράλληλα (καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὲς ιδιότητες ποῦ συνθέτουν τὴν ἰδιαιτερότητά της), δρᾷ ὡς καταλύτης καὶ συντελεῖ στὴν ὁμαλότερη πορεία καὶ ἐφαρμογὴ τῆς ὅλης θεραπευτικῆς ἀγωγῆς.

Ἡ μουσικὴ, μὲ τὴν ὑποκινητικὴ, παρορμητικὴ τῆς δύναμη, συντελεῖ στὴν κατανίκηση τῶν ἀναστολῶν καὶ τοῦ φόβου. Ἐξάλλου, ἡ ἐπενέργεια τῆς στηρίζεται στὴν ἐκλεκτικὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου· τὸ εὐχάριστο ἄκουσμα λειτουργεῖ ὡς κίνητρο, ἡ πράξη ἀποκτᾷ νόημα, γίνεται ἐπιδίωξη. Ἡ συγκίνηση μεταβάλλεται σὲ κίνηση.

Ἡ μουσικὴ διαθέτει τὸ ἐξαιρετικὸ πλεονέκτημα νὰ ἐπενεργεῖ ὄχι μόνο ὡς κατ' ἐξοχὴν ἀκουστικὸ γεγονός - ἐρεθισμα, ἀλλὰ καὶ ὡς ὀπτικὸ καὶ ὡς ἀπτικὸ· ἐπιστρατεύει, δηλαδή, τρεῖς ἀπὸ τὶς πέντε αἰσθήσεις τοῦ ἀνθρώπου: Τὴν ἀκοή, τὴν ὄραση καὶ τὴν ἀφή. Τὰ μουσικὰ ὄργανα παράγουν ἀκουστικὰ ἐρεθίσματα, ἡ θέαση τῶν ὀργάνων καὶ τῆς μουσικῆς σημειογραφίας γεννᾷ αἰσθήματα ὀπτικά, ἐνῶ τὸ ἀπλὸ ἄγγιγμα τῶν ὀργάνων κατὰ τοὺς χειρισμοὺς ποῦ ἀπαιτοῦνται γιὰ νὰ ἀποδώσουν ἤχο, προκαλεῖ αἰσθήματα θερμοκρασίας, πίεσης, πόνου καὶ δέβια, μυϊκά, ποῦ δίνουν πληροφορίες γιὰ τὴ θέση τῶν μελῶν τοῦ σώματος, τὶς κινήσεις τους καὶ τὴν ἀντίστασή τους ἀπέναντι στὰ ἀντικείμενα τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Συνεπῶς, ἡ ἀκρόαση, πολὺ περισσότερο ἢ ἄσκηση τῆς μουσικῆς, ἐξασφαλίζει τὸ μέγιστο δυνατό ἀριθμὸ παραστάσεων. Τὴ σημασία τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ὅταν ἀναλογιστεῖ ὅτι «ἡ ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀποταμιεῦει τὶς ἐντυπώσεις του μὲ τὴ μορφή παραστάσεων γιὰ νὰ ἔχει τὶς πληροφορίες τούτου τοῦ εἶδους στὴ διάθεσή του, ὅταν τὶς χρειάζεται γιὰ νὰ ἀντιμετωπίζει δύσκολες καταστάσεις, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πνευματικὰ προσόφυτα ποῦ ἔδωσαν στὸν ἄνθρωπο τὸ προβάδισμα μέσα στὸ βασίλειο τῶν ζῶων» (Παπανοῦτσου, Ε., Η., «Ψυχολογία» 1972).

Β'

Ἡ μουσικὴ, λοιπόν, ἐξασφαλίζει τὴ δυνατότητα γιὰ μιὰ πολυ-αἰσθητηριακὴ ἀντίληψη τοῦ κόσμου. Αὐτὸ προσθέτει μιὰ ἀκόμη ἰδιότητα, ἀπὸ ἐκείνες ποῦ συνθέτουν τὴν ἰδιαιτερότητά της, οἱ ὁποῖες μάλιστα πλη-

θαίνουν όσο προχωρεί κανείς στην θεώρηση των ψυχολογικών φαινομένων και ανακαλύπτει νέες σχέσεις. Η πολυ-αίσθητηριακή επενέργεια της μουσικής και η έμφυχωτική, παρορμητική της δύναμη εξασφαλίζει τις φυσικές προϋποθέσεις, ένδυναμώνει τη βούληση και αυξάνει το ψυχικό σθένος. Έτσι, ακόμα και η απώλεια της όρασης δεν στάθηκε ανυπέρβλητο εμπόδιο και κατανικήθηκε από μουσικοπαιδαγωγούς, όπως ο αείμνηστος Χαράλαμπος Παπαλάμπρου, καθηγητής της φωνητικής, καθώς και ο διακεκριμένος πιανίστας Γιώργος Θέμελης. Ο μουσικός, ιδίως εκείνος που παίζει όργανο, ποτέ δεν κινδυνεύει να πάψει να «ακούει» νοερά τη μουσική την τρανότερη απόδειξη γι' αυτό προσφέρει η ιστορία της Μουσικής στο πρόσωπο του Λούντβιχ φάν Μπετόβεν.

Γεννάται, φυσικά, το ερώτημα, αν και τι μπορεί να προσφέρει η μουσική σε περίπτωση, κώφωσης. Η απάντηση της επιστήμης είναι θετική. Σε περίπτωση παντελούς έλλειψης ακοής το ακουστικό αίσθημα αντικαθίσταται από το όπτικό· ο παλμός της χορδής ενός έγχορδου οργάνου, ή δόνηση της μεμβράνης ενός τυμπάνου, ή παλλόμενη επιφάνεια ενός πνευστού, σε συνδυασμό με τις οπτικές παραστάσεις των οργάνων, των μουσικών συμβόλων, των ζωγραφικών παραστάσεων του μουσικού κεμένου, όπως επίσης σε συνδυασμό με τις κινητικές παραστάσεις και τον χώρο, υποκαθιστούν τον ήχο και δεν αποκλείουν το «μουσικό» βίωμα. Αλλά και σε περιπτώσεις βαρύτερων παθολογικών καταστάσεων, παιδιών χωρίς ούδεμία αισθητηριακή πρόσβαση στο περιβάλλον, ή παλμική δόνηση ενός οργάνου που έρχεται σε έπαφή με το σώμα τους (τά όστα του κρανίου), αρκεί πολλές φορές για να ξυπνήσει τα «κοιμισμένα» νευρικά και έγχεφαλικά κύτταρα. Αυτή η πρώτη αφύπνιση μπορεί να φέρει μια αρχικά ισχυρή σύνδεση και επικοινωνία με το περιβάλλον, αλλά ιδιαίτερα αναγκαία για την περαιτέρω θεραπευτική αγωγή και βελτίωση της

κατάστασης.

Η σπουδαιότητα των μουσικών οργάνων έγκειται: 1) Στο γεγονός ότι τροφοδοτούν τη συνείδηση με πληροφορίες, όπως τα σχήματα, το μέγεθος, οι διαστάσεις, τα χρώματα, το βάρος, τα υλικά κατασκευής, οι κρότοι, οι μουσικοί ήχοι, ή ένταση, ή διάρκεια, το ύψος, το χρώμα των τόνων και τόσες άλλες, απαραίτητες για την αντίληψη του περιβάλλοντος κόσμου και 2) στο ότι αποτελούν κατά κάποιο τρόπο προέκταση των μελών του σώματος, γεγονός με ιδιαίτερη σημασία σε περιπτώσεις αναπηριών που αφορούν τα άνω ή τα κάτω άκρα· στο ανάπηρο μέλος (άνω άκρο) μπορεί να προσδεθεί το δοξάρι ενός έγχορδου.

Εξάλλου, το σπουδαιότερο μουσικό όργανο, εκείνο που διακρίνεται για τις ανεξάντλητες τεχνικές και έκφραστικές δυνατότητες, το φωνητικό, είναι ενσωματωμένο στον ανθρώπινο οργανισμό. Επίσης, καθώς είναι γνωστό, στη μουσική των πρωτόγονων και των εξευρωπαϊκών πολιτισμών, αλλά και στη δημοτική μας μουσική, το ίδιο το σώμα χρησιμοποιείται για μουσικό όργανο (θυμίζω τα ποδοκροτήματα, τις κρούσεις των χεριών μεταξύ τους ή πάνω στο σώμα - τρόποι ρυθμικών τονισμών ή ρυθμικών σχημάτων συνοδευτικών του τραγουδιού και του χορού). Η άμεση, σωματική αίσθηση του ρυθμού συντελεί αποφασιστικά στο να αποκτηθούν οι γνώσεις της διάρκειας και των χρονικών σχέσεων, του ταυτόχρονου και της διαδοχής, γνώσεις απαραίτητες για την αντίληψη του χρόνου. Σχετικά με την αντίληψη του χρόνου, τόσο βασική προϋπόθεση για τη γνώση του κόσμου και για την ένσυνείδητη παρουσία του ανθρώπου μέσα σε αυτόν, ως προστεθεί πως η μουσική, ως φαινόμενο εξελισσόμενο μέσα στο χρόνο, διαθέτει μια ιδιότητα μοναδική: Χάρη στη μνήμη και στη φαντασία, σε κάθε στιγμή της συγαντώνται και συνυπάρχουν οτιδήποτε προηγήθηκε με αυτό που έπεται, ώστε το παρόν συμβιώνει με το παρελθόν και το μέλλον. Ακριβώς αυτή η διαρ-

κής «βίωση σὲ τρεῖς χρόνους», ἡ συνειδη-
ση, δηλαδή, τοῦ ἀνθρώπου, ὄχι μόνον ὅτι
ὑπάρχει ἀλλὰ ὅτι ὑπῆρξε καὶ θὰ ὑπάρξει,
ἀποτελεῖ βασική, εἰδοποιοῦ διαφορά πού τὸν
διακρίνει ἀπὸ τὸ ζῶο.

«Πρὸ ἐτών, στὴν Οὐγγαρία», ὅπως ἀνα-
φέρει σὲ σχετικὸ ἄρθρο τοῦ ὁ καθηγητῆς
Μουσικολογίας στὸ ΤΜΣ τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ
Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν,
κ. Ἀπόστολος Κώστιος, «βρέθηκα προσκα-
λεσμένος τοῦ ὑπουργείου Πολιτισμοῦ τῆς
χώρας αὐτῆς, στὸ πλαισίο τῆς μελέτης μου
γιὰ τὸ μουσικὸ παιδαγωγικὸ σύστημα Κόν-
νταλι καὶ τῆς ἔρευνας μου γιὰ τὴν μουσικο-
θεραπεία. Τότε μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ
ἐπισκεφθῶ ἰδρύματα καὶ σχολεῖα κατώτε-
ρης καὶ μέσης ἐκπαίδευσης. Στὴν ἐρώτησή
μου: Πῶς ἦταν δυνατόν οἱ μαθητὲς νὰ ἀσχο-
λοῦνται δύο - τρεῖς ὥρες τὴν ἡμέρα μὲ τὴ
μουσική, καθὼς προβλέπει τὸ σχολικὸ πρό-
γραμμα, χωρὶς αὐτὸ νὰ γίνεται εἰς βάρος
τῶν ἄλλων μαθημάτων, ἡ ἀπάντηση πού
μοῦ δόθηκε ἀπὸ τοὺς ὑπεύθυνους συμπυ-
κνώνεται στὰ ἐξῆς: «Τὸ ἐκπαιδευτικὸ πρό-
γραμμα προβλέπει τὴ σοβαρὴ ἐνασχόληση
μὲ τὴ μουσική ὄλων τῶν μαθητῶν καὶ ὄχι
μόνον ἐκείνων πού προορίζονται γιὰ τὸ
ἐπάγγελμα τοῦ μουσικοῦ, καὶ τοῦτο διότι
θεωρεῖται ἀπαραίτητη ἡ καλλιέργεια ὄλων
διὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς μουσικῆς ἀπὸ
ὄλους. Ἐξάλλου, οἱ ἔρευνες εἰδικῶν παιδα-
γωγῶν, ψυχολόγων καὶ μουσικολόγων ἀπέ-
δειξαν πῶς ἡ ἐνασχόληση μὲ τὴ μουσική
συντείνει στὴν ἐμπέδωση ἄλλων γνώσεων,
ὥστε οἱ δείκτες ἀπόδοσης τῶν μαθητῶν εἶ-
ναι ἀνώτερη ἀπὸ τὸν μέσο δείκτη μαθητῶν
πού δὲν ἀσχολοῦνται μὲ τὴ μουσική». Τὸ
συμπέρασμα αὐτὸ τῶν Οὐγγῶν εἰδικῶν γιὰ
τὴ θετικὴ συμβολὴ τῆς μουσικῆς στὴν μά-
θηση, ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὰ πορίσματα
σχετικῶν ἐρευνῶν ἄλλων ἐπιστημόνων,
ὅπως γιὰ παράδειγμα τῶν Ρίβερ καὶ Ράου-
χε, οἱ ὁποῖοι στὴ μελέτη τους *Μουσική -
Εὐφυΐα - Φαντασία* γράφουν σχετικὰ: «Οἱ
μαθητὲς πού ἐκπαιδεύονται ἐντατικὰ στὴ
μουσικὴ μαθαίνουν γενικὰ εὐκολότερα».

Σχετικὰ πρόσφατες ἔρευνες ἀπέδειξαν
πῶς δὲν ἀπαιτεῖται ἐξαιρετικὸ ταλέντο γιὰ
νὰ ἐπιδοθεῖ κανεὶς στὴ μουσικὴ καὶ πῶς
ἄτομα, ὄχι ἰδιαίτερα προικισμένα, μποροῦν
νὰ φτάσουν σὲ ἐπίπεδο τέτοιο, πού νὰ τοὺς
ἐπιτρέπει νὰ τὴ χαροῦν ὄχι μόνον ὡς καλοὶ
ἀκροατές, ἀλλὰ καὶ ὡς καλοὶ ἐκτελεστές.
Ἡ μουσικολόγος καὶ μουσικοθεραπεύτρια
Φριδτερίκα Γκράζεμαν, στὴ μελέτη της γιὰ
τὴν μουσικοθεραπεία γράφει: «Σήμερα ἔχει
ἐπικρατήσει ἡ ἀσφαλῶς ὀρθὴ ἀντίληψη ὅτι
δὲν ὑπάρχουν ἄμουσα παιδιά». Ἡ μουσικὴ
καταργεῖ τὴ διάκριση ἀνάμεσα σὲ ὑγιεῖς καὶ
ἀσθενεῖς, διότι διαθέτει τόσα μέσα (ἀπὸ τὰ
πιο στοιχειώδη ἕως τὰ πιο πολὺπλοκα),
τρόπους καὶ συσχετισμοὺς (ἀπὸ τοὺς πιο
ἀπλοῦς ὡς τοὺς πιο σύνθετους), ὥστε προ-
σφέρεται σὲ ὄλους, ἀνεξάρτητα ἀπὸ δείκτη
νοημοσύνης, δηλαδή, καὶ στὰ ἄτομα πού ἡ
νοημοσύνη ὑστερεῖ ἢ ἡ νοηματικὴ ὠρίμαν-
ση καθυστερεῖ, καὶ στοὺς ἰδιοφυεῖς (ἔχουν
ἐπισημανθεῖ, ἄλλωστε, ἰδιαίτερη κλίση καὶ
σημαντικὲς ἐπιδόσεις στὴ μουσικὴ παιδιῶν
πού πάσχουν ἀπὸ τὸ σύνδρομο Ντάουν).

Γ'

Ἡ ἀρχὴ «μουσικὴ γιὰ ὄλους καὶ ἀπὸ
ὄλους», καταργεῖ τὶς κοινωνικὲς - ταξικὲς
διακρίσεις, μὲ τὴν ἐννοια, ὅτι, ὄχι μόνο δί-
νει τὸ δικαίωμα σὲ κάθε πολίτη νὰ θερα-
πεύει τὴ μουσικὴ μιὰ ἀπὸ τὶς Καλὲς Τέχνες
καὶ νὰ θεραπεύεται δι' αὐτῆς, ἀλλὰ διότι
ἐμπεριέχει συγχρόνως τὴν ὑποχρέωση τῆς
πολιτείας νὰ μεριμνᾷ γιὰ τὴν ψυχικὴ, πνευ-
ματικὴ καὶ σωματικὴ ὑγεία τῶν πολιτῶν
τόσο στον τομέα τῆς πρόληψης ὅσο καὶ τῆς
περίθαλψης.

Ἡ μουσικὴ δὲν γνωρίζει γλωσσικὲς -
φυλετικὲς διαφορὲς, καὶ ὡς μέσο, πού δὲν
στηρίζεται στὸν λόγο, ἐπιτρέπει τὴν ἐπικοι-
νωνία τῶν ἀλλόγλωσσων. Γεφυρώνει τὸ
χάσμα ἀνάμεσα σὲ αὐτοὺς πού στεροῦνται
τῆς ἱκανότητος ὁμιλίας ἢ ἀνάμεσα σὲ ἐκεί-
νους πού ἔχουν καὶ σὲ ὄσους δὲν ἔχουν τὴ
ικανότητα αὐτῆ. Εἶναι φανερὸ πῶς στὴν
τελευταία αὐτὴ δυνατότητα βασίζεται ἡ

συμβολή της μουσικής στην λογοθεραπεία. Η μουσικοθεραπεία ανοίγει δρόμους επικοινωνίας: τὸ παιδί διὰ τῆς μουσικῆς ἀποκτᾶ πείρα μιᾶς προγλωσσικῆς ἐπικοινωνίας. Ποῦ σημαίνει, ὅτι ἡ μουσικοθεραπεία, ἐνῶ δὲν προϋποθέτει ὀπωσδήποτε τὴν κατανόηση τῆς ἐναρθρῆς λαλιᾶς, «συμβάλλει ἀποφασιστικὰ καὶ στὴ γέννηση, ἀνάπτυξη καὶ ἐξέλιξή της».

Ἡ μουσική, τέλος, γεφυρώνει τὸ χάσμα ἀνάμεσα στὶς γενεές πὺν συνεχῶς διευρύνεται. Χαρακτηριστικὰ φαινόμενα τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς τῶν λεγομένων ἀναπτυγμένων ἢ ἀναπτυσσόμενων χωρῶν εἶναι: Πρῶτον, ἡ πλήρης ἀπομάκρυνση καὶ ἀσυνεννοησία παιδιῶν καὶ γονιῶν, ὥστε ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς οἰκογενειῶν θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς συμβατική, συμβιβαστική ἢ ἀναγκαστική συμβίωση· δεύτερο, ἡ ἀποβολὴ ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν ἀτόμων τῆς τρίτης ἡλικίας καὶ ἡ «νόμιμη» περιθωριοποίησή τους.

Θὰ ἦταν ὑπερβολικὸ νὰ ἰσχυριστεῖ κανεὶς πὺς ἡ μουσική μπορεῖ νὰ λύσει ὅλα τὰ προβλήματα τῆς σύγχρονης κοινωνίας: ὁμῶς: Καμμιά λύση δὲν μπορεῖ καὶ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀγνοήσει τὸν θετικὸ παράγοντα τῆς μουσικῆς, τὸ μέσο πὺν ἀποκαθιστᾶ μὲ τὸν ἐπαγωγικότερο τρόπο τὴν ἐπικοινωνία, διότι δίνει σὲ ὅλους τὶς ἴδιες προϋποθέσεις συμμετοχῆς, διότι ὠφελοῦνται ὅλοι ἐξίσου ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀσκήσεώς της, διότι ὅλοι διαπιστώνουν στὴν πράξη τὴν ἀναγκασιότητα τῆς συνεργασίας, τῆς συμβολῆς, τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἐργασίας τοῦ ἄλλου, τοῦ πνεύματος ὁμαδικότητας, τῆς ἐξισορροπησῆς δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, τῆς τήρησῆς τῶν κανόνων. Ἡ μουσική, συνεπῶς, δὲν γνωρίζει καὶ ἡλικία. Ἡ ιδιότητα αὐτὴ τὴν καθιστᾶ ἀναγκασιότατο καὶ πολῦτιμο μέσο στὴν ὁμαλὴ καὶ ἰσορροπημένη ὀργάνωση τῆς οἰκογενειακῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀτομικὴ καὶ ὁμαδικὴ μουσικοθεραπευτικὴ ὁμάδα. Μὲ ἄλλα λόγια: Συμβάλλει ἀποτελεσματικὰ καὶ στὴν πρόληψη καὶ στὴν θεραπεία.

Ἡ μουσική, συνδεδεμένη μὲ τὴ λύπη καὶ τὴ χαρὰ, τὴ γέννηση καὶ τὸν θάνατο, τὸν πόλεμο καὶ τὴν εἰρήνη, τὴ διασκέδαση, τὴν αἰσθητικὴ βίωση, τὴ θρησκευτικὴ λατρεία, τὴ δημιουργία, τὴν ἐκπαίδευση καὶ τόσες ἄλλες ἐκδηλώσεις καὶ καταστάσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς ἀπευθύνεται σὲ ὅλους. Παράλληλα ὡς μέσον, ἐξασφαλίζει στὴ θεραπευτικὴ μέθοδο πὺν τὴ χρησιμοποιεῖ, δηλαδὴ στὴν μουσικοθεραπεία, τὴ δυνατότητα τῆς ἐξατομίκευσης: ἔτσι, ἐκεῖνος πὺν καταφεύγει ἢ ὑποβάλλεται σὲ μουσικοθεραπευτικὴ ἀγωγή δὲν εἶναι ἕνας ὀποιοσδήποτε ἀσθενής, ἀλλὰ μιὰ προσωπικότητα πὺν ἔχει τὶς δικές της ἀνάγκες καὶ προτιμήσεις, τὴ δική του ἰδιοσυγκρασία, τὸν δικὸ του χαρακτήρα, τὶς δικές του συνήθειες, τὰ δικά του προβλήματα.

Σὲ μιὰ ἐποχὴ, ὅπου οἱ βιομηχανικὲς προδιαγραφές τῆς τυποποίησης τῶν προϊόντων ἔχουν ἐπιβληθεῖ καὶ στὴν ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ, σὲ μιὰ ἐποχὴ κατευθυνόμενης, μονόδρομης καὶ παρωπιδικῆς κίνησης καὶ ψυχαναγκαστικῆς συγκίνησης, σὲ μιὰ ἐποχὴ πὺν ἄτομα καὶ ὁμάδες συνθέτουν μᾶζες ἐλεγχόμενης ρευστότητας καὶ ὄχι πολίτες μὲ στάση, διάσταση καὶ ἀντίσταση, ἡ μουσικοθεραπεία ἀνήκει στὶς ἐλάχιστες θεραπευτικὲς μεθόδους πὺν ὑπολογίζουν τὴν προσωπικότητα.

Δ'

Θεσμικὰ ὄργανα:

Ἡ μουσικοθεραπεία ἀναπτύχθηκε ἰδιαίτερα τὰ τελευταία 60 χρόνια. Σὲ θεσμικὸ ἐπίπεδο ὑπάρχει ἡ Παγκόσμια Ὁργάνωση Μουσικοθεραπείας καθὼς καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐπιτροπὴ Μουσικοθεραπείας. Καὶ οἱ δύο πραγματοποιοῦν ἀνὰ τριετία ἕνα παγκόσμιο ἢ εὐρωπαϊκὸ συνέδριο. Ἡ μουσικοθεραπεία ἀποτελεῖ ἀκόμη τμῆμα τῆς Παγκόσμιας Ὁργάνωσης ISME πὺν ἀναφέρεται σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς μουσικῆς ἐκφρασης, ὅπως καὶ τῆς Παγκόσμιας Ὁργάνωσης Ψυχοπαθολογίας τῆς Ἐκφρασης SIPE πὺν ἀναφέρεται σὲ ὅλες τὶς μορφές

έκφρασης και πραγματοποιήσε το 17ο συνέδριο της τον Οκτώβριο του 2003 στη χώρα μας με φορέα οργάνωσης την Ελληνική Έταιρία Μουσικοθεραπείας και Δημιουργικής Έκφρασης, υπό την αιγίδα των υπουργείων Υγείας και Πολιτισμού.

Θεσμικά όργανα μουσικοθεραπείας αποτελούν οι διάφορες επιτροπές έρευνας της Παγκόσμιας Οργάνωση Μουσικοθεραπείας, καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Μουσικοθεραπείας με έναν εκπρόσωπο από κάθε χώρα και πολλές ομάδες εργασίας. Στόχος των ομάδων εργασίας της ευρωπαϊκής επιτροπής είναι να διερευνηθούν οι συνθήκες σπουδών, έρευνας, εφαρμογών, επαγγελματικής δραστηριότητας κ.λ.π. σε διάφορες χώρες της ευρωπαϊκής ήπειρου, ώστε να υπάρξει κοινός τόπος εκπαίδευσης και εργασίας λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες που ήδη ισχύουν σε κάθε χώρα.

Οι δύο μεγάλες τάσεις αφορούν: 1) τη σχολή που εκφράζει κυρίως τις αγγλοσαξονικές χώρες και απευθύνεται πρωτίστως σε έμπειρους μουσικούς, διευρύνοντας βασικά τον επαγγελματικό τους χώρο και 2) τη σχολή που εκφράζει τη Γαλλία και άλλες μεσογειακές χώρες και απαιτεί βασικές σπουδές στις ανθρωπιστικές επιστήμες ώστε να μπορέσει κάποιος να εξειδικευθεί στην μουσικοθεραπεία.

Όσον αφορά στις σπουδές ή μουσικοθεραπεία διδάσκεται σε επίπεδο βασικών ή μεταπτυχιακών σπουδών σχεδόν σε όλες τις χώρες του κόσμου από ιδιωτικούς ή κρατικούς φορείς. Στην Ελλάδα, υπάρχουν προγράμματα εκπαίδευσης, σύντομης ή μεγαλύτερης χρονικής διάρκειας, υπό την αιγίδα της Ελληνικής Έταιρίας Μουσικοθεραπείας και Δημιουργικής Έκφρασης.

Ο μουσικοθεραπευτής:

Ο μουσικοθεραπευτής πρέπει να έχει οπωσδήποτε γνώσεις μουσικής για να μπορέσει να εκπαιδευτεί στην κλινική χρήση της μουσικής. Αυτό γίνεται μόνο σε όργα-

νωμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα μουσικοθεραπείας. Στη χώρα μας παρέχεται ή δυνατότητα παρακολούθησης τριετούς μεταπτυχιακού προγράμματος εκπαίδευσης για την μουσικοθεραπεία. Πρόκειται για πρόγραμμα που οργανώνεται και αναγνωρίζεται από το αντίστοιχο μεταπτυχιακό πρόγραμμα μουσικοθεραπείας του πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης στις ΗΠΑ. Το πρόγραμμα (από το 1996), το οποίο λειτουργεί στη Θεσσαλονίκη (Κέντρο Μουσικοθεραπείας), και στην Αθήνα (Ωδείο Ριζοπούλου), απευθύνεται σε πτυχιούχους ή σπουδαστές άνωτέρας, ανωτάτης εκπαίδευσης και Ώδειων, καθώς επίσης σε ψυχολόγους, θεραπευτές και εκπαιδευτικούς με γνώσεις μουσικής. Η εκπαίδευση του μουσικοθεραπευτή περιλαμβάνει: Κλινικές σπουδές (μαθήματα κλινικής ψυχολογίας και εξειδίκευση σε ψυχοθεραπευτικές προσεγγίσεις), θεωρητικές σπουδές (μοντέλα μουσικοθεραπείας), διωματικές σπουδές (μαθήματα κλινικού μουσικού αυτοσχεδιασμού - εξειδικευμένη χρήση της μουσικής), μουσικό θεραπευτικές ομάδες με εκπαιδευτικό - θεραπευτικό στόχο, κλινική πρακτική και έλοπτεία από εξειδικευμένους μουσικοθεραπευτές από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Υποχρεωτική είναι ή προσωπική ανάλυση, ψυχοθεραπεία, μουσικοθεραπεία.

ANT. ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Πηγές:

1. Jennifer J.: «Η Μουσική στην ανακουφιστική θεραπεία. Μετάφραση: Α. Γιαμβριά, Μ. Μηλίγκου. «AKTINES», 61: 316, 1998.
2. Δρίτσας, Α. «Μουσικοκινητικά Δρώμενα ως Θεραπευτική άγωγή. Αθήνα 2003.
3. Κώτσιος Άπ.: «Η τέχνη στην ύπηρεσία της επιστήμης», Αθήνα 2004.
4. «Η Καθημερινή», Αφιέρωμα στη Μουσικοθεραπεία, Αθήνα 2004.
5. Σακαλάκ Η.: «Μουσική και έγκέφαλος» Δίφανο, Δεκέμβριος 2007.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Τὸν περασμένο μῆνα ἐωρτάσαμε τὴν ἐορτὴ τοῦ Πάσχα. Ἀλλὰ οἱ «Προβληματισμοὶ» δὲν στάθηκαν στὴν μεγάλη αὐτὴν ἐορτή. Ἡ στήλη ἦταν ἀφιερωμένη στὸν ἀγῶνα τῆς Κύπρου γιὰ ἐλευθερία καὶ αὐτοδιάθεσι. Ἔτσι θὰ ἐκφράσουμε σ' αὐτὸ τὸ τεῦχος λίγες σκέψεις γιὰ τὸ Πάσχα, μιὰ καὶ βρισκόμαστε ἀκόμη στὴν ἀναστάσιμη περίοδο.

Ἡ Ἀνάστασις εἶναι ἡ συνέχεια τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ ποῦ ἔγινε «ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων», «πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν». Μὲ τὴν ἀνάστασί Του «ἐκ κοιλίας Ἰησοῦ ἐρρύσατο ἡμᾶς». Ὁ εἰρμὸς τῆς ἀ' ὠδῆς, μὲ τόνο πανηγυρικό μᾶς προτρέπει: «Ἀναστάσεως ἡμέρα λαμπρυνθῶμεν λαοί. Πάσχα, Κυρίου Πάσχα». Γιατί ὁ πανηγυρισμός; Διότι «ἐκ θανάτου πρὸς ζωὴν καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμᾶς διεβίβασεν». Γι' αὐτὸ ἐπαναλαμβάνομεν, πάλιν καὶ πολλάκις, τὸν νικητήριον παιᾶνα: «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ θάνατον πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασιν ζωὴν χαρισάμενος».

Εἶναι λοιπὸν ἡ ἀνάστασις ὁ θρίαμβος τοῦ Σταυροῦ, ἡ νέκρωσις τοῦ Ἰησοῦ, ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου. Καὶ τὸ μεγάλο δίδαγμα γιὰ μᾶς εἶναι τοῦτο: χωρὶς Σταυρὸ δὲν ὑπάρχει Ἀνάστασις.

Θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ γυρίσω λίγο πίσω, στὸ προηγούμενο σημεῖώμά μου, γιὰ νὰ προσθέσω κάτι: ὁ ἀγῶνας τῆς Κύπρου ἦταν ὁ Σταυρός. Οἱ θυσίες τῶν παιδιῶν τῆς ἦταν ὁ Σταυρός. Οἱ ἀγχόνες ποῦ δέχθηκαν τοὺς ἥρωες ποῦ πολεμοῦσαν γιὰ τὴν λευτεριά ἦταν ὁ Σταυρός. Εἶναι δυνατὸν αὐτὸς ὁ σταυρὸς νὰ μείνῃ χωρὶς

ἀνάστασι; Εἶναι δυνατὸν τόσες θυσίες νὰ πᾶνε χαμένες;

Ἀλλὰ ὁ μῆνας Μαῖος ἔχει καὶ τὴ δική του ἐπέτειο. Εἶναι ἡ 29η Μαΐου. Τὴν ἡμέρα αὐτή, τὸ 1453 «ἐάλω ἡ Πόλις». Τρεῖς μόνο λέξεις ποῦ ἐσήμαναν μιὰ κοσμοϊστορικὴ ἀλλαγὴ στὴ σκηνὴ τῆς παγκόσμιας ἱστορίας. Τὴν ἡμέρα αὐτὴ σταυρώθηκε ὁ Ἑλληνισμός. Ὁ λαὸς μας ἐθρήνησε αὐτὴ τὴν ἡμέρα ποῦ πέρασε στὰ δημοτικὰ του τραγούδια ὡς ἡμέρα πένθους ἀλλὰ καὶ ὡς ἡμέρα ἐλπίδας. «Σώπασε Κυρὰ Δέσποινα καὶ μὴν πολυδακρῦζει. Πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικὰ μας θᾶνα». Καὶ ἡ ἐλπίδα αὐτὴ ἔθρεψε καὶ δυνάμωσε τὸ ἔθνος μας κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνες τῆς δουλείας. Ὑστερα ἦλθε τὸ 1821 κι ἐλευθερώθηκε ἓνα μέρος τῆς ἐλληνικῆς γῆς. Καὶ ἡ ἐλπίδα ἔμενε ἄσβηστη γιὰ τὰ ὑπόλοιπα. Κάποια στιγμὴ ἔσβησε κι αὐτὴ. Θεωρήθηκε οὐτοπία.

Ἀλλὰ ποιὸς μπορεῖ νὰ ξέρῃ τὰ μέλλοντα; Συμβαίνουν τόσα στὶς ἡμέρες μας, πράγματα παράδοξα, ποῦ δὲν θὰ μπορούσε νὰ συλλάβῃ οὔτε ἡ πιὸ τολμηρὴ φαντασία. Ἄς προσευχόμαστε λοιπὸν καὶ ἂς ἐλπίζουμε. Πρῶτα γιὰ τὴν προσωπικὴ μας ἀνάστασι. Καὶ ὕστερα γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα, «ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα δίκαια». Τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸν Θεό. Καὶ ἂς μὴν ξεχνοῦμε. Ὅποιος ξεχνάει τὴν ἱστορία του τὸν ξεχνάει ἡ ζωὴ. Θὰ κλείσω μὲ δύο μεγάλες ἀλήθειες: Ἡ Ἀνάστασις προϋποθέτει πάντοτε τὸν Σταυρό. Καὶ ὁ Σταυρὸς ὀδηγεῖ στὴν Ἀνάστασι.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΓΚΙΑΛΑΣ

1915 - 1948

Τὸν μήνα Μάϊον, τὸν ὅποιον διερχόμεθα, συμπληρώθηκαν ἐξήντα χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκδημία τοῦ Ἀλεξάνδρου Γκιάλα γνωστοῦ στὸ εὐρύτερο κοινὸ μὲ τὸ φιλολογικὸ τοῦ ψευδώνυμο Γ. Βερίτης. Οἱ «Ἀκτίνες» ἔχουν κάθε ιδιαίτερο λόγο νὰ τιμήσουν τὴν μνήμη τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὅσον ὑπῆρξε ἐκ τῶν πρωτεργατῶν καὶ βασικῶν συνεργατῶν τοῦ περιοδικοῦ κατὰ τὴν πρώτη δεκαετία τῆς κυκλοφορίας του.

Ἡ συγγραφικὴ του παραγωγή καὶ ἡ ποιητικὴ του δημιουργία εἶναι κυρίως καταχωρημένη στοὺς πρώτους δέκα τόμους τῶν «Ἀκτίνων». Πολλοὶ ἄλλοι ἄνθρωποι στὰ χρόνια τῆς ζωῆς καὶ συγγραφικῆς δράσεως τοῦ Βερίτη, ἀσχολήθηκαν μὲ τὰ γράμματα καὶ τὴν ποίηση, ὅμως πολὺ ὀλίγων ἐξ αὐτῶν τὸ ἔργο ἐξακολουθεῖ νὰ συγκινεῖ καὶ νὰ ἔχει ἀναγνώστες στοὺς καιροὺς μας.

Ὅμως τὸ ἔργο τοῦ Βερίτη συνεχίζει νὰ συγκινεῖ καὶ νὰ ἐμπνέει τὶς γενεές τῶν χριστιανῶν ἀγωνιστῶν καὶ ιδιαίτερα τῶν νέων ἕξι δεκαετίες ἀπὸ τὴν ἐκδημία του. Περισσότερα ἀπὸ τριάντα ἄρθρα συνεργατῶν εἶναι δημοσιευμένα στὶς «Ἀκτίνες», τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται στὴν προσωπικότητά του καὶ τὸ ἔργο του, πολλοὶ ἐκ τῶν ὁποίων μάλιστα τὸν ἐγνώρισαν καὶ τὸν ἔζησαν ἐκ τοῦ πλησίον. Ἀναφέρομε ἐξ αὐτῶν ἐνδεικτικὰ, τὸν Ἀλέξ. Τσιριντάνη, τὸν μακαριστὸ πατέρα Ἰωάννη Ἀλεξίου, τὸν Σοφοκλῆ Χατζηδάκι, τὴν Ἑλέ-

νη Καριτά, τὸν Μελῆ Νικολαΐδη, τὴν Ἀθηνᾶ Ταρσοῦλη καθὼς ἐπίσης τὸν σεβαστὸν π. Ἡλία Μαστρογιαννόπουλο καὶ τοὺς κ.κ. Ν. Ἀρβανίτη, Ἐλευθ. Ζιαζόπουλο, Γιάννη Καράλη, Εὐάγγελον Μόσχο, τὸν Παντελῆ Πάσχον καὶ τὴν κυρία Δήμητρα Κωνσταντίνου Χριστοδοῦλου.

Οἱ ἐπανειλημμένες ἐκδόσεις τῶν «Ἀπάντων του», τὸ ὄρατόριο τῆς Ἑλένης Οἰκονομοπούλου «ὁ Κοινωνικὸς» ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο ποίημα τῆς συλλογῆς «ἡ Ὁδὴ τοῦ Ἀγαπητοῦ», φιλολογικὰ μνημόσυνα τόσον στὴν αἴθουσα τοῦ συλλόγου «ὁ Ἀπόστολος Παῦλος» καὶ τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου «Παρνασσός», ὅσον καὶ στὸ «Ὀμηρεῖον» τῆς Χίου καὶ σὲ ἄλλες πόλεις τῆς πατρίδας μας ἐπιβεβαιώνουν τὸ λεχθέν ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Τσιριντάνη στὸν ἐπικηδεῖον λόγῳ του τὸν Μάϊον τοῦ ἔτους 1948 σύμφωνα μὲ τὸν ὅποιον: «τὸ ἔργο τοῦ Ἀλεξάνδρου Γκιάλα δὲν εἶναι γιὰ μία γενεά. Εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θὰ μείνουν ἀθάνατα. Καὶ εἶναι ἀθανασία αὐτὴ τοῦ ἔργου του, ἢ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτὴ ἀθανασία, μία ἔκφρασις τῆς ἀθανασίας, τὴν ὁποίαν, ὅπως ἄλλωστε εἴμεθα βέβαιοι ἐπεφύλασσε δι' αὐτὸν ὁ Κύριος εἰς τὴν μακαρίαν ὁδὸν ἣ πορευέται σήμερον» ὁ ἀδελφὸς Ἀλέξανδρος Γκιάλας.

Η ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΥΠΟ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥΣ

Οἱ προβλέψεις τῶν ὑπευθύνων στελεχῶν τῶν Ὄργανισμῶν παροχῆς νεροῦ καὶ ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας γιὰ τὸ προσεχὲς θέ-

ρος δὲν εἶναι καθόλου ἐνθαρρυντικές γιὰ τὴν ἐπάργεια αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν, ἢ σημασιῶν τῶν ὁποίων γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς καθημερινῆς ζωῆς εἶναι ἐν πολλοῖς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ. Ἡ ἀντιμετώπιση τῆς καταστάσεως αὐτῆς στηρίζεται κατὰ κανόνα στὴν αὐτοσυγκράτηση τοῦ εὐρύτερου κοινοῦ σὲ καταναλωτικές του ἀπαιτήσεις, πολλὲς τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ἀνελαστικές.

Τὸ γεγονός ὅμως αὐτὸ δίνει ἀφορμὴ γιὰ γενικώτερες σκέψεις γύρω ἀπὸ τὸν τρόπον ζωῆς τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν. Οἱ ἐξαγγελίες γιὰ ἀειφόρο καὶ ἄνευ περιορισμῶν ἱκανοποίηση τῶν καταναλωτικῶν συνθητῶν, οἱ ὁποῖες προσκροῦν στὴν ἀνεπάργεια ἐνίοτε τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν, ἀπαιτοῦν τὴν ἀνάπτυξη ἐνὸς αἰσθηματος κοινωνικῆς εὐθύνης, ποῦ προϋποθέτει τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια τῶν ἀνθρώπων, πράγμα τὸ ὁποῖο εἶναι τὸ ζητούμενον στοὺς καιροὺς μας. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ τέσσαρες δεκαετίες καὶ πλέον ἐκδηλώθηκαν τὰ πρῶτα συμπτώματα ὅτι τὸ «ὑπόδειγμα» τῶν προηγουμένων ἐτῶν γιὰ τὴν ἐπάργεια τῶν ἀπαιτουμένων ἀγαθῶν ἔφθανε στὴν ὀριακὴ του μορφή. Ἀλλὰ καὶ τότε οἱ ναρκωμένοι ἀπὸ τὸν καταναλωτισμὸ καὶ τὴν σπατάλη, ἀλλὰ καὶ δέσμοι ἐνὸς τρόπου ζωῆς ἀπέστρεφαν τὸ πρόσωπό τους ἀπὸ τὴν πραγματικότητα καὶ ἤθελαν νὰ πιστεύουν ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ περιορισμένη καὶ συγκυριακὴ ἢ παροδικὴ κρίση. Ὡστόσο στὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1970 ἔγινε ἄμεσα αἰσθητὸ ὅτι τὸ σύστημα τοῦ ἄκρατου καταναλωτισμοῦ ἔφθασε στὸ ὀριακὸ του σημεῖο καὶ αὐτοανααιρεῖται. Λειτουργῆσε καὶ ἐδῶ ὁ νόμος τοῦ «πεπερασμένου», θεμελιώδης νόμος

τῆς ζωῆς. Ἡ ἀφθονία στὴν παραγωγή καὶ ἡ ἀντίστοιχη ὑψηλὴ κατανάλωση -σπατάλη γιὰ νὰ κυριολεκτοῦμε- προκάλεσαν στὸ ὀριακὸ σημεῖο τοῦ τὴν παρατεινόμενη κρίση. Αὐξάνοντας ἀλματωδῶς τὶς ἀνάγκες, ἰδίως σὲ ἐνέργεια, προκάλεσαν στενότητα καὶ τὴν κατακόρυφὴ ἀνατίμησή της. Ἔτσι τὸ σύστημα ἄρχισε νὰ τρώγει τὶς σάρκες του καὶ νὰ αὐτοανααιρεῖται. Ἡ στενότης καὶ οἱ ἀλλεπάλληλες ἀνατιμήσεις τῆς τιμῆς τοῦ πετρελαίου καὶ τῶν πρῶτων ὑλῶν, ἀπὸ τὸ φθινόπωρο ἤδη τοῦ 1973 ἦλθαν νὰ σθῆσουν τὴν ψευδαίσθηση τῆς ἀπεριόριστης ποσοτικῆς ἀναπτύξεως.

Σὲ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀλλαγὴ τῶν συνθητῶν ἀποσκοποῦν οἱ προειδοποιήσεις γιὰ πρόγραμμα συγκρατήσεως τῆς καταναλώσεως, ποῦ ἐξαγγέρονται ἀπὸ τοὺς ὑπευθύνους τῶν κρατικῶν ὑποθέσεων. Ἀλλὰ θὰ ἐρωτήσῃ κανεὶς μὲ ποῖον στόχο προσωπικοῦ βίου θὰ ἀντικαταστήσουμε τὸ ἓνα καὶ μοναδικὸ περιεχόμενο ζωῆς ποῦ μᾶς ἔχει ἐπιβάλλει ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς καὶ τὸ ὁποῖο εἶναι ἡ καταναλωτικὴ εὐζωΐα; Ποιὲς ἀξίες μὴ καταναλωτικὲς μποροῦν νὰ δώσουν νόημα στὴν καθημερινὴ πράξη, σὲς καθημερινὲς ἐπιδιώξεις τῶν ἀνθρώπων; Ποιὸ ἰδανικὸ ζωῆς μπορεῖ νὰ ἀναμετρηθεῖ ἀποτελεσματικὰ μὲ τὴν πάντοτε ἀκόρεστη δίψα γιὰ κατανάλωση; Σὲ αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα ἡχεῖ ὡς ἀπάντησι μὲ κύρος ὁ λόγος Κυρίου: «Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ πάντα ταῦτα προστεθήσεται ὑμῖν». Μὲ αὐτὸν τὸν ἀπλὸν ἀλλὰ καὶ σαφῆ τρόπον θέτει ὁ Κύριος τὴν θεμελιακὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τέτοιων προβλημάτων.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΓΚΡΙΝΙΑΡΗΔΕΣ, ΑΛΛΑ ΕΘΙΣΜΕΝΟΙ!

Γκρινιάρηδες και άνικανοποίητοι από την ελληνική τηλεόραση, πλην όμως φανατικοί τηλεθεατές, αποδεικνύονται οι Έλληνες, σύμφωνα με την τελευταία έρευνα του Ίνστιτούτου Όπτικοακουστικών Μέσων με τον τίτλο «Έθνική Έρευνα για τα Μέσα Μαζικής Ένημέρωσης στην Ελλάδα - 2007», που παρουσιάστηκε στα μέσα Μαρτίου στην Αθήνα και διενεργήθηκε από την εταιρεία έρευνών *Public issue* σε πανελλήνιο δείγμα σχεδόν 3.000 ατόμων.

Πάνω από το 80% του πληθυσμού χρησιμοποιεί καθημερινά την τηλεόραση, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην παρακολούθηση των κεντρικών βραδινών δελτίων ειδήσεων. Το 47% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι παρακολουθεί τηλεόραση 2 - 3 ώρες καθημερινά, το 20% 4 - 5 ώρες, το 12% πάνω από 6 ώρες! και μόλις το 16% δήλωσε ότι παρακολουθεί μέχρι 2 ώρες.

Έστω κι αν το 53% των Ελλήνων παρακολουθεί φανατικά τα δελτία ειδήσεων των 20.00 και το 22% εκείνα των 21.00, οι περισσότεροι (63%) δηλώνουν ότι αισθάνονται τζάμπα το χρόνο τους... Ακόμη κι αν το 70% των ερωτηθέντων δηλώνουν ότι δεν τους ενδιαφέρει ή αντιπαράθεση στα τηλεοπτικά «παραθύρα», και επιπλέον οι μισοί τηλεθεατές ομολογούν ότι κάνουν «ζάπινγκ» κατά τη διάρκεια των δελτίων ειδήσεων, εν τούτοις η τηλεόραση αποτελεί σχεδόν το αποκλειστικό κανάλι ενημέρωσης των νεοελλήνων!

Μάλιστα, σε αρκετούς από τους ερωτηθέντες τα κεντρικά δελτία ειδήσεων θυμίζουν έντονα την παλιά επιθεώρηση των ελληνικών θεάτρων της δεκαετίας του '60, εμπλουτισμένη με το χαρακτηριστικό χρώμα του θεάτρου του παραλόγου. Άλλωστε είναι εμφανής η σχεδόν αποκλειστική κυριαρχία των τηλεοπτικών «παραθύρων» περίπου σε όλη τη διάρκεια των δελτίων ειδήσεων, παράλληλα με τον σχεδόν άνυπαρξο σχολια-

σμό των ειδήσεων.

Το γενικό και συνάμα ανατριχιαστικό συμπέρασμα από όλες τις ερωτήσεις της έρευνας είναι ότι η τηλεόραση (και μάλιστα η εν λειτουργία) αποτελεί θεμελιώδες συστατικό του σύγχρονου πολιτισμού μας. Όλο και περισσότερο από εμάς σπανίως κλείνουμε την τηλεοπτικό μας δέκτη, ακόμη κι αν δεν παρακολουθούμε το τηλεοπτικό πρόγραμμα. Και αισθανόμαστε την ανάγκη της παρουσίας της τηλεόρασης δίπλα μας, ακόμη και κατά τη διάρκεια της νύκτας!

Λίγες μέρες πριν την παρουσίαση της έρευνας, το Έθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ) επέστησε την προσοχή των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών στον τρόπο χειρισμού της γραπτής και προφορικής γλώσσας από τους δημοσιογράφους, παρουσιαστές και συντελεστές των εκπομπών, με την έκδοση «μη κυρωτικής σύστασης» σχετικής με το θέμα.

Ειδικότερα, το ΕΣΡ έπεσήμανε στους σταθμούς την υποχρέωσή τους να προσλάβουν ειδικούς επιστήμονες φιλόλογους, ή και διορθωτές κειμένων, διοργανώνοντας παράλληλα και ειδικά σεμινάρια των δημοσιογράφων και λοιπών στελεχών τους στον όρθο χειρισμό της γλώσσας.

Άλλη μιά ανεξάρτητη αρχή, ο Συνήγορος του Πολίτη, επέστησε την προσοχή της Πολιτείας στην αυξανόμενη παρουσία και συμμετοχή ανηλίκων σε τηλεοπτικές ψυχαγωγικές εκπομπές, ιδιαίτερα τον τελευταίο καιρό. Μάλιστα, ο Συνήγορος, στα πλαίσια της αποστολής του ως Συνήγορος του Παιδιού, κάλεσε όλους τους αρμόδιους παράγοντες να συνεργαστούν για την επεξεργασία και ψήφιση Κώδικα Δεοντολογίας για τις ψυχαγωγικές εκπομπές και το ρόλο των παιδιών σ' αυτές.

Έπεσήμανε δε ότι «τα παιδιά, και μάλιστα στην ευαίσθητη ηλικία πριν τη συμπλήρωση των 12 χρόνων, καλούνται να συμμετάσχουν σε τηλεοπτικά προγράμματα και

διαγωνισμούς που άπευθύνονται κατά κύριο λόγο σε ένήλικες, γίνονται συχνά ανάλωσιμες εικόνες προς τέρψη ένηλίκων και μπαίνουν στη διαδικασία διαγωνισμών, κρίσεων, προκρίσεων, έπιτροπών και συνεντεύξεων, μιμούμενα πρότυπα και συμπεριφορές ένηλίκων, ώστε να κερδίζουν τις έντυπώσεις».

Τέλος, ό Συνήγορος σημείωσε ότι «τά παιδιά καλούνται συχνά να συμμετέχουν σε δραστηριότητες που προβάλλουν τη σεξουαλικότητά τους και άπαιτούν την πρόωρη σεξουαλική τους ώριμηση».

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΠΡΟΒΟΛΗ ΘΗΣΑΥΡΟΥ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ

Στό σημερινό μας σημείωμα θα άσχοληθούμε με μία θετική πλευρά του διαδικτύου (*Internet*). Άνάμεσα στα άλλα χρήσιμα και ώφέλιμα, τα όποια ανακαλύπτει κάποιος στο διαδίκτυο, υπάρχει σήμερα ή δυνατότης να διαβάσει και να άξιολογήσει τον πλούτο της πατερικής μας παραδόσεως. Πιο συγκεκριμένα: Το Πανεπιστήμιο Αιγαίου έχει άρχίσει εδώ και κάποια χρόνια την ψηφιοποίησή της πατρολογικής σειράς του *J. - P. Migne Patrologia Graeca* (161 τόμοι μεγάλου μεγέθους, στους όποιους περιλαμβάνονται τα κείμενα όλων των άγιων Πατέρων και έκκλησιαστικών συγγραφέων, οι όποιοι συνέγραψαν έλληνικά, από τον 2^ο μέχρι τον 15^ο αιώνα). Το έργο είναι συγχρηματοδοτούμενο από την Εύρωπαϊκή Ένωση και λαμβάνει ύπ' όψιν του και νεώτερες κριτικές εκδόσεις των συγκεκριμένων κειμένων. Τα κείμενα προσφέρονται δωρεάν προς κάθε ενδιαφερόμενο όχι μόνο για άνάγνωση, αλλά και για άντιγραφή και έπεξεργασία με κάποιο πρόγραμμα έπεξεργασίας κειμένου (π.χ. *Word* της *Office*). Ό άναγνώστης μπορεί να χρησιμοποιήσει εύρετήρια λέξεων και φράσεων μόνον άνά συγγραφέα και άνά κείμενο. Αυτό διευκολύνει πολύ τους έρευνητές των πατερικών κειμένων. Άνάμεσα στους μεγάλους Πατέρες οι όποιοι έχουν ήδη

ψηφιοποιηθεί είναι οι άγιοι Άθανάσιος, Βασίλειος, Γρηγόριος Θεολόγος, Ιωάννης Χρυσόστομος, Φώτιος, Κύριλλος Άλεξανδρείας, κ. ά. Ό διεύθυνσις της ιστοσελίδος είναι: <http://patrologia.ct.aegean.gr>.

Στόν έπίσημο δικτυακό τόπο της Έκκλησίας της Ελλάδος υπάρχει ή Μυριόβιβλος, μία ψηφιακή βιβλιοθήκη μέσα στην όποια υπάρχουν όλα τα κείμενα της Άγίας Γραφής (Π. και Κ. Διαθήκη) και πολλά πατερικά κείμενα (είτε στο πρωτότυπο είτε σε νεοελληνική άπόδοσι). Και εδώ μπορεί ό άναγνώστης να χρησιμοποιήσει τις εύκολιές της άντιγραφής και έπεξεργασίας των κειμένων. Ό διεύθυνσις της ιστοσελίδος είναι: <http://www.myriobiblos.gr>.

Μία άκόμη δυνατότης, ή όποια προσφέρεται σήμερα, είναι από την μεγάλη εταιρεία *Google*. Άνάμεσα στις πολλές ύπηρεσίες της εδώ και κάποιους μήνες προσφέρει την πρόσβαση σε χιλιάδες ψηφιοποιημένα βιβλία, μεταξύ των όποιων και στους τόμους της ελληνικής πατρολογίας του *Migne*. Έδώ ό ενδιαφερόμενος μπορεί να διαβάσει τα πατερικά κείμενα, αλλά άκόμη και να βρει μία λέξη ή φράση σε όλόκληρο την βάση δεδομένων, δηλαδή στα χιλιάδες ψηφιοποιηθέντα βιβλία. Ό άνεύρεσις ενός θεολογικού όρου σε κλάσματα του δευτερολέπτου είναι μία τεραστία προσφορά της συγχρόνου τεχνολογίας προς τους μελετητές των κειμένων της Παραδόσεώς μας. Ό διεύθυνσις της ιστοσελίδος είναι: <http://books.google.com>.

Όλες αυτές οι διεύθυνσεις και άλλες παρόμοιες στο διαδίκτυο προβάλλουν τον παραγνωρισμένο εν πολλοίς θησαυρό της Παραδόσεώς μας σε όλόκληρο τον κόσμο. Κείμενα ιδιαίτερου κάλλους, τα όποια προήλθαν από θαυματούχους και άγιασμένες ύπάρξεις γίνονται εύκολα κτήμα και άνάγνωσμα με την χρήση της νέας τεχνολογίας. Βεβαίως, τό ζητούμενο για την εποχή μας δέν είναι ή άπλή (ψιλή) μόνον γνώσις των κειμένων, αλλά ή βιωματική προσέγγιξις των κειμένων των άγιων Πατέρων, να άποκτήσωμε, δηλαδή, τον νούν και τον τρόπο ζωής των άγιων αυτών της Έκκλησίας μας.

ΙΩΑΝ. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΙΚΡΟ ΕΛΕΓΓΙΟ

ΣΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ Γ. ΒΕΡΙΤΗ

*Κοιμήσου Κυρ 'Αλέξανδρε γλυκά κι' άθωα κοιμήσου
'Αγαπημένη μέσα μας ζή πάντα ή θύμησή σου.*

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

ΕΚΕΙ

*άδερφούλη μου πού πᾶς,
στη χώρα κείνη,
πίκρια δὲ θάβρης μήτε όδύνη.*

*Σὲ περιμένει ό Κύρ' 'Αλέξανδρος κεῖ πέρα
φίλη Σκιὰ
σὲ διαμαντένια Μέρα...*

Θὰ σὲ ρωτήση:

*«Πόνεσες λοιπόν πολὺ κεῖ κάτου,
πόνους θανάτου.
Μὰ τώρα πιά, δὲ θὰ πονεῖς.
Παλίρροιες δὲ θὰ βρεῖς, σκαριῶν ναυάγια.
Φῶς θᾶσαι, μέσ' τὸ Φῶς τὸ Θεϊκό·
σὲ μιὰ γαλήνη ἄγια.*

ΕΚΕΙ

*άδερφούλη μου πού πᾶς
στη χώρα κείνη,
πίκρια δὲ θ' ανταμώνσεις, μήτε όδύνη.*

*Φῶς μέσ' τὸ Φῶς π' ἀγάπες
κι' ό Κύρ' 'Αλέξανδρος μαζί σου.
'Εκεῖνος θὰ σωπαίνει, ὅπως σώπαινε.
κι' ἐσὺ τραγούδια θὰ τοῦ λὲς
ἀπ' τὴν «'Ωδή » σου.*

ΣΤ. ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΛΛΗΝΔΡΑΣ - ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΡΟΛΗΣ

Τὸν περασμένο μήνα ἐξεδήμησαν πρὸς Κύριον δύο ἔγκριτοι νομικοί, μέλη τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, συνεργάται τῶν «Ἀκτίνων» καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ Ἔργου γενικώτερα.

Πρόκειται γιὰ τὸν Διδάκτορα τῆς Νομικῆς Σχολῆς Πανεπιστήμιου Ἀθηνῶν Δημήτριον Βαλληνδρᾶν καὶ τὸν Ὁμότιμον Καθηγητὴν τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Γεώργιον Δασκαρόλην.

Καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὰ παιδικὰ τους χρόνια ἐγαλουχήθηκαν μὲ τὰ χριστιανικὰ νόματα ἀφοῦ εὐτύχησαν νὰ γεννηθοῦν καὶ ἀνατραφοῦν ἀπὸ εὐσεβεῖς γονεῖς, ἔτσι ὥστε ἀπὸ τὰ παιδικὰ καὶ νεανικὰ τους χρόνια μὲ ζῆλο καὶ ἐνθουσιασμό ἐστρατεύθησαν καὶ ἀγωνίσθησαν στὴν Χ.Φ.Ε., ὕστερα στὴν Χ.Ε.Ε. καὶ σὲ διαφόρους τομεῖς τοῦ Χριστιανικοῦ Ἔργου.

Εἶχαν τὴν εὐλογία νὰ εὐρεθοῦν ὡς νεαροὶ ἐπιστήμονες κοντὰ σὲ κορυφαῖες ἐπιστημονικὲς προσωπικότητες ὡς βοηθοὶ καὶ συνεργάτες. Ὁ Δημήτριος Βαλληνδρᾶς διπλά εἰς τὸν μακαριστὸν π. Ἱερώνυμον, μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, σὺν δεξι χερί τοῦ ὁποίου καὶ ἀναδείχθηκε Διευθυντὴς τῶν Ἐκδόσεων «Ἡ Δαμασκός», ποὺ τόσα προσέφερε μὲ τὶς πολυτιμὲς ἐκδόσεις τῆς (τὰ ἀνεκτίμητα διβλία τῆς) εἰς τὸν Λαὸν τοῦ Θεοῦ! Παράλληλα μὲ ζῆλον καὶ ἐργώδη προοπτικὴν ἐθεράπευσε καὶ τὴν Νομικὴν Ἐπιστήμην, μὲ συγγραφὰς καὶ ἄρθρα, ἐξειδικευθεὶς εἰς τὴν Ποινικολογίαν καὶ ἰδιαίτερα τὴν Ἑγκληματολογίαν, ἀναδειχθεὶς εἰς Διδάκτορα τῆς Νομικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἀκοίμητον ἦτο καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὰ σύγχρονα κοινωνικὰ προβλήματα, διὰ τὴν ἀντιμετώπιαν τῶν ὁποίων ἔγραψε διβλία καὶ ἄρθρα, ἀρκετὰ τῶν ὁποίων καὶ εἰς τὶς «Ἀκτίνες».

Ὁ Γεώργιος Δασκαρόλης, κοσμημένος μὲ ἔξοχα ταλέντα ἀπὸ τὸν Θεὸν εὐτύχησε στὰ νεανικὰ του χρόνια νὰ θητεύσει κοντὰ στοὺς ἀληθινοὺς καθηγητὰς Ἀλέξανδρον Τσιριντάνην καὶ περισσότερο εἰς τὸν Γεώργιον Ράμμον, ὡς Πανεπιστημιακὸς βοηθός. Ἐτσι, ἠμπόρεσε νὰ ἐμβαθύνει στοὺς δύο βασικοὺς Δικονομικὸν Ἀστικὸν Δικαίον, πράγμα ποὺ τοῦ ἔδωσε τὴν δυνατότητα νὰ γίνῃ βαθὺς γνώστης τοῦ γνωστικοῦ του ἀντικειμένου (τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου).

Αὐτοῦ ἀκριβῶς ποὺ ἀπὸ τὸ 1972, καὶ πλέον τῶν εἴκοσι ἐτῶν, ἀνεδείχθη Πανεπιστημιακὸς Διδάσκαλος. Ἐκ φύσεως εὐαίσθητος καὶ φιλόανθρωπος ἀγάπησε ἰδιαίτερα τὸ Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, εἰς τὰ ζητήματα καὶ προβλήματα τοῦ ὁποίου ἀφιέρωσε πολλὰ ἔργα καὶ μελέτες μονογραφίαις.

Εἰς τὸ Δημοκρίτειον Πανεπιστήμιον εἶχε πλήρως ἐπιβληθῆ ὡς προσωπικότης κύρους, ἐμπνέουσα σεβασμὸν στοὺς συναδέλφους καὶ τοὺς φοιτητὰς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἰδιαίτερα ἐτιμᾶτο καὶ ἠγαπᾶτο.

Ἀξιόλογος ἦτο καὶ ἡ προσφορά του εἰς τὸ Χριστιανικὸν Ἔργο ἀπὸ αὐτὰ τὰ νεανικὰ του χρόνια, ὡς Κυκλάρχης στοὺς Κύκλους συμμαλέτης Ἁγίας Γραφῆς εἰς τὴν Χ.Φ.Ε., μὲ ὁμιλίαις καὶ διαλέξεις, καθὼς καὶ εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἐνωσιν Ἐπιστημόνων, μὲ ἀξιόλογα ἄρθρα στὶς «Ἀκτίνες», στὴν «Ἀνάπλαση» καὶ ἄλλα περιοδικά.

Θὰ μείνουν ἀληθινοὶ εἰσηγήσεις καὶ διεισδυτικὲς παρατηρήσεις του εἰς τὰ θέματα τοῦ Κύκλου τῶν Νομικῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, εἰς τὸν ὁποῖον, ἐπὶ πολλὰ χρόνια, πρὸ τῆς λόγου ἀσθενείας ἀποχωρήσεώς του, προϊστάτο.

Μὲ τὴν ἐκδημίαν τελευταίως τῶν ἐξαιρέτων δύο τούτων ἀδελφῶν μας καὶ μελῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων,

ΔΙΗΓΗΜΑ

Σ Α Λ Ο Σ

Ήταν ένας άνθρωπος περιέργος, διαφορετικός από τους άλλους. Οί πιό πολλοί, απ' αυτούς που τον γνώριζαν, έλεγαν πως ζούσε εκτός τόπου και χρόνου. Έμοιαζε να έχει έρθει από άλλο πλανήτη, ν' ανήκει σ' άλλη εποχή. Άλαφροϊσκιωτος, με μιὰ λέξη.

Ή μεγάλη του παραξενιά, όπως έλεγαν, ήταν ή συνήθεια που είχε, να βλέπει τους ανθρώπους, κάθε άνθρωπο, για φίλο γκαρδιακό. Σα να τους ήξερε από παλιά, από τότε που πήγαινε σχολειό ή έκανε τή θητεία του στο στρατεύμα. Τους θεωρούσε όλους συγγενείς, δικούς του ανθρώπους.

Πόσες φορές δέ σταμάτησε στο δρόμο, για να χαιρετήσει κάποιον άγνωστο, που τον πέρασε για φίλο παλιό, που είχε χρόνια να τον δει! Μια μέρα μάλιστα, αγκάλιασε στή μέση του δρόμου έναν άγνωστο, που τον έβλεπε για πρώτη φορά! Έλεγε πως έμοιαζε καταπληκτικά μ' ένα συνάδελφό του στο στρατό. Τό ώραίο ήταν ότι βρέθηκε να έχει τό ίδιο όνομα! Περικλής ό άγνωστος στο δρόμο, Περικλής κι ό άλλος στο στρατό!

Καθήσανε, λοιπόν, εκεί κοντά, σ' ένα καφενεϊό, για να τὰ πουνε. «Τόσα χρόνια,

βρε άδερφέ! Κοντέψαμε να ξεχαστούμε!».
Έπιασαν την κουβέντα. —«Τί κάνει ή γυναίκα σου; τὰ παιδιά; Πώς πάνε οί δουλειές; Βρε Περικλή, δέν άλλαξες καθόλου!»
«Όπως ήσουν, είσαι! Κι ως περάσανε τριάντα χρόνια!»

Ό άλλος τον κοίταζε, τον κοίταζε, μη μπορώντας να θυμηθεί κάτι. Έφερνε στο νου του όσους είχε γνωρίσει στο στρατό, μα τούτος, φίλε μου, δέν έμοιαζε με κανένα, του ήταν πέρα για πέρα άγνωστος, ξένος. Σαστισμένος άπαντούσε μονολεκτικά: —«Ναι!»... «Καλά!»...

Τελικά, πès ό ένας πès ό άλλος, βρήκαν την άκρη: Δέν είχαν ύπηρετήσει μαζί στο στρατό, ούτε γνωρίζονταν από πριν!

—«Δέν πειράζει», είπε μόλις αποχωρήστηκαν. «Δέν κάναμε κανένα κακό, βρε άδερφέ! Γνωρίστηκαν δυό άνθρωποι και ζήσανε για λίγο σά φίλοι. Τί πιό όμορφο και πιό εύλογημένο!»

Συχνά πήγαινε στο νοσοκομείο τής πόλης. Περνούσε απ' όλους τους θαλάμους και καλημέριζε τους άρρώστους. Όταν έβλεπε κάποιον να 'ναι μόνος του, χωρίς ένα συγγενή, τον πλησίαζε. Καθόταν κοντά, του έλεγε δυό λόγια, τον ρωτούσε αν ήθελε κάτι,

ή νομική μας οικογένεια πραγματικά «εφτάχηνε», γιατί και οί δύο προσέφεραν τήν πολύτιμη πνευματική προσφορά των με τὰ γραπτά και τον προφορικό λόγον των, άκόμη και μετά την άπόσυρσην από τήν ενεργόν έπιστημονικήν και δικηγορικήν δρασίαν των.

Άκολούθησαν πιστά τὰ δήματα πρωτεργατών Νομικών του Νεοελληνικού Χριστιανικού Έργου, γενόμενοι και αυτοί πρότυπα προς μίμησιν. Τό παράδειγμά των θά μās έμπνέει και θά μās ένισχύει πάντοτε.

“Ας είναι αιώνια ή μνήμη των!”

ΦΙΛΟΛΑΟΣ ΔΗΜ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

μιὰ ἐξυπηρέτηση.

Ἄλλοτε πάλι ἔκανε τὸν περίπατό του στὸ σταθμὸ τῶν λεωφορείων ἢ τῶν τραί-νων. Μόλις ἔβλεπε ἡλικιωμένους, κάποια γεροντάκια γιὰ παραδείγμα, νὰ μεταφέ-ρουν βαριές ἀποσκευές, ἔτρεχε νὰ τοὺς βοη-θήσει, ἀκόμη καὶ νὰ κουβαλήσει τὰ πράγ-ματά τους μέχρι τὸ σπίσι τους. Ἐκεῖνοι παραξενεύονταν, τὸν κοίταζαν μὲ ἀπορία. Μερικοὶ τὸν περνοῦσαν γιὰ χαμάλη, ἀχθο-φόρο τοῦ Σταθμοῦ, πὺν ἔκανε αὐτὴ τὴ δου-λειά, γιὰ νὰ βγάλει τὸ ψωμί του. Κάποιοι μάλιστα ἦταν πρόθυμοι νὰ τοῦ δώσουν κάτι γιὰ τὸν κόπο του, μὰ ἐκεῖνος, φίλε μου, δὲν ἔπαιρνε τίποτε. Τοὺς εὐχαριστοῦσε κι ἔφρευ-γε τρεχᾶτος.

Λέγανε ἀκόμη πὺς σ' ἓνα χτήμα, πὺν εἶχε ἀπὸ τὴ γυναίκα του, πῆγε καὶ γκρέμι-σε τοὺς φράχτες. Ὁ λόγος ἦταν γιὰ νὰ μπο-ρεῖ ὁ κάθε περαστικὸς νὰ μπαίνει μέσα καὶ νὰ τρώει φροῦτα ἢ νὰ πίνει νερὸ ἀπὸ τὸ πηγᾶδι. Οἱ γείτονες κι ὅσοι τὸ ἔμαθαν, γε-λοῦσαν! —«Παλάδωσε», εἶπαν.

Ἄπὸ τοὺς γονιούς τους, ὁ ἴδιος δὲν κλη-ρονόμησε οὔτε μισὸ μέτρο γῆς. Ὅλη τὴν πατρικὴ περιουσία τὴν κατακράτησε, μὲ τὸ ἔτσι θέλω, ὁ ἀδελφός του. Ὑποστήριζε πὺς τοῦ ἀνῆκε, γιατί ἔμεινε στὸ χωριό, ἀγρό-της, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἦταν ὑπάλληλος καὶ ζοῦ-σε καλύτερα στὴν πόλη.

—«Σὲ θόρηκανε καλὸ καὶ σ' ἐκμεταλλεύο-νται ὅλοι», τοῦ εἶχε πει ἡ γυναίκα του. Τοῦ λέγανε νὰ πάει μὲ τὸ νόμο, ν' ἀπαιτήσει τὸ μεριδίό του. Εἶχε τέσσερα παιδιά νὰ θρέ-ψει, κι ὁ μισθός, ὅσο νὰ πεις, ἦταν μικρός, δὲν ἔφτανε. Ἐπειτα, ἦταν κι ἀδικία. Καὶ τὸ ἀδικο δὲν τὸ θέλει ὁ Θεός.

Μ' αὐτός, φίλε μου, οὔτε ν' ἀκούσει γιὰ δικαστήριο. Κατάπτε τὴν ἀδικία καὶ σώ-παινε. Ἐκανε μάλιστα καὶ κάτι ἄλλο, ἀπί-στευτο γιὰ τοὺς πολλούς: Τὸν δικαιολόγη-σε! —«Δὲν πειράζει, ἔλεγε. «Ὁ ἀδελφός μου ἔχει μεγαλύτερη ἀνάγκη. Καὶ κουράζεται πιὸ πολὺ ἀπὸ μένα».

Τὸν εἶπαν «βλάκα», «ἠλίθιο», «χαζό»,

«βλαμμένο» καὶ ἄλλα τέτοια. Κάποιοι μάλ-ιστα καὶ μπροστά του. Πῆγε τότε νὰ τὸν βάλει στὴ θέση του, νὰ ὑπερσπιστεῖ τὸν ἑαν-τό του, μὰ συγκρατήθηκε καὶ δὲ μίλησε. Θυμήθηκε τὸ λόγο τοῦ Χριστοῦ: «Μακά-ριοί ἐστε ὅταν ὀνειδίωσιν ὑμᾶς». Χαμο-γέλασε καὶ ἀπομακρύνθηκε εὐγενικά.

Πονοῦσε μέσα του πολὺ, βλέποντας τὴν ἀδιαφορία καὶ τὴν ἀποξένωση πὺν βασι-λευε γύρω του. Τὸν πλήγωνε κατάβαθα ἡ ἐχθρότητα, τὸ μίσος πὺν ὑπῆρχε, ἀκόμη καὶ μεταξὺ ἀδελφῶν. Κάποτε ἔβρισκε τὴν εὐ-καιρία νὰ τοὺς πλησιάσει καὶ νὰ τοὺς πει δυὸ λόγια. Κάποιους μάλιστα μπόρεσε νὰ τοὺς συμφιλιώσει. Ἦ χαρὰ πὺν ἔνωσε ἦταν ἀπερίγραπτη.

Συχνά-πυχνὰ στὴν κουβέντα του ἀπο-καλοῦσε τὸ συνομιλητὴ του «ἀδελφό». Ἄδερφέ Πέτρο», «ἀδερφέ μου Ἄγγελε». Κι ἂς μὴ νομίσουμε πὺς τὸ ἔλεγε ἔτσι, ἀπὸ συνήθεια, ὅπως συμβαίνει μερικὲς φορὲς στὴ συζήτηση, νὰ ἐπαναλαμβάνουμε κά-ποια λέξη ἢ καὶ φράση, τὴν ἴδια πάντοτε. Χωρὶς νὰ ὑποκρίνεται ἢ καὶ νὰ προσποιεῖ-ται, ὅπως, δυστυχῶς, συμβαίνει μὲ πολλούς, σ' ἔβλεπε πραγματικά γιὰ ἀδελφό. Τὸ διά-βαζες στὰ μάτια του, τὸ καταλάβαινες στὸν τρόπο πὺν σοῦ μιλοῦσε. χαιρόταν πὺν σὲ συνάντησε, σὲ καλημέριζε κι ἂς μὴ σὲ γνώ-ριζε.

Δὲν ἤθελε καὶ στενοχωριόταν, ὅταν ἄκουγε νὰ ἀποκαλοῦν «ξένους», ὅσους πα-ραθέρριζαν τὸ καλοκαίρι στὴν πόλη τους.

—Δὲν εἶναι ξένοι, διαμρτυρόταν κάθε φορά. Συνάνθρωποι μας εἶναι. Ἄδέρφια μας.

—Ἐ, ὄχι κι ἀδέρφια μας! Τοῦ λέγανε.

—Ναί, ἀδέρφια μας! Ἐπέμενε.

—Μὰ πὺς; ρωτοῦσαν μερικοὶ.

—Εἶναι πολὺ ἀπλό, τοῦς ἐξηγοῦσε. Κατὰ πὺς λένε τὰ ἱερά βιβλία, ὁ Θεὸς εἶναι πα-τέρας μας, ἀφοῦ μᾶς ἔχει δημιουργήσει. Ἰ Ἄρα, ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι εἴμαστε μεταξὺ μας ἀδέρφια. Ὅλοι ἀνήκουμε στὴν ἴδια οἰ-κογένεια, τὴ μεγάλη οἰκογένεια τοῦ Θεοῦ,

τὴν Ἐκκλησία. Καὶ ξέρετε, ποίος εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἀδερφός μας; Ὁ Χριστός! Μάλιστα, ὁ ἴδιος ὁ Χριστός!

-Ἔτσι εἶναι, ἀποροῦσαν.

-Ἔτσι ἀκριβῶς.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς πολλοὶ τὸν περιγελοῦσαν, τὸν φώναζαν «ἀδερφός». «Τί νέα ἀδερφός;». «Γεῖά σου, ἀδερφός!» Τόσο πολὺ πού κόντευαν νὰ ξεχάσουν τ' ὄνομά του. Μάλιστα, μιὰ κυρία πού παραθέριζε στὴν πόλη τους, ἀπὸ τίς πολλές φορές πού ἄκουγε νὰ τὸν λένε ἔτσι, σχημάτισε τὴν ἐντύπωση πὼς αὐτὸ ἦταν τ' ὄνομά του. Κι ὅταν κάποτε χρειάστηκε νὰ τὸν ρωτήσει κάτι, τοῦ εἶπε: -«Κύριε ἀδερφέ!» Ἐκεῖνος χαμογέλασε: -«Ὅχι κύριε ἀδερφέ», τὴ διόρθωσε. «Σκέτο ἀδερφέ. Τὰ λέει ὅλα». Οἱ ἄλλοι πού ἦταν ἐκεῖ, γελοῦσαν. Ἀργότερα, ἐξήγησαν στὴν κυρία ποιὸ ἦταν τ' ὄνομά του. Ἐκείνη, ὅταν τὸν συνάντησε, ζήτησε συγνώμη γιὰ τὸ λάθος της. -«Μὰ δὲν κάνατε λάθος», τῆς εἶπε. «Ὅλοι οἱ ἄν-

θρωποὶ εἶναι ἀδέρφια». Ἡ κυρία κούνησε τὸ κεφάλι της.

Κάποιοι ἀπὸ τοὺς «ἔξυπνους» τῆς ἀγορᾶς ἔλεγαν πὼς εἶχε ἀρχίσει νὰ τοῦ στρίβει: -«Καλὸς καὶ χρυσὸς εἶναι. Ἦγιος ἄνθρωπος. Τί τὰ θέλεις ὅμως... Κάτι δὲν πάει καλὰ... Δὲν εἶδατε πού δὲν μοιάζει μὲ κανέναν; Λὲς καὶ κατέθηκε ἀπὸ τὸν Ἄρη!... Καὶ κατέληξαν κουνώντας μελαγχολικὰ τὸ κεφάλι τους: -«Κρίμα στὸν ἄνθρωπο!...»

Μιὰ μέρα, ἓνας διαβασμένος Ἀθηναῖος, πού παραθέριζε στὴν πόλη τους, σὲ συζήτηση ἔλεγε πὼς αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνας «κατὰ Χριστὸν σαλός». Ὅσοι τὸ ἄκουσαν, κανένας δὲν κατάλαβε τί ἦθελε νὰ πεῖ.

Τὸν ρώτησαν τί ἐννοοῦσε.

-«Τρελλὸς γιὰ τὸν Χριστό», τοὺς ἐξήγησε.

Ἐκεῖνοι καὶ πάλι δὲν κατάλαβαν.

Γ.Δ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ
Καλαμάτα

«AKTINES». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἔνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατροῖδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους € 1,20. Ἐτησίᾳ συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ € 12, ἐξωτερικοῦ € 30. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμῃ κατὰ τὴν κρίσιν της οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται. ΚΩΔΙΚΟΣ: 1692.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Μάϊος 2008

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

**ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ
ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ»**

55
ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΚΕΛΛΙ ΤΗΣ
ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΗΣ

Έπιμέλεια: Άναστασίας Α. Παπακωνσταντίνου - Μαλάμη

Πρόλογος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδούλου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 3221 283

ΑΠΟ ΤΙΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»
ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Δρος ΦΙΛΟΛΑΟΥ ΔΗΜ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΤΡΙΛΟΓΙΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΩΝ

1ος ΚΥΚΛΟΣ

(ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΘΕΣΜΟΥ)

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»**

Έκδόσεις «Ή Δαμασκός»
Καύτη 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 3221 283